

Pandžić, Tajana

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:

University of Split, Faculty of Civil Engineering, Architecture and Geodesy / Sveučilište u Splitu, Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:123:860478>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-24**

Repository / Repozitorij:

[FCEAG Repository - Repository of the Faculty of Civil Engineering, Architecture and Geodesy, University of Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

Sveučilište u Splitu
Fakultet građevinarstva,
arhitekture i geodezije
Studij arhitekture

DIPLOMSKI RAD
2015./2016.

STUDENTICA: Tajana Pandžić

NASLOV DIPLOMSKOG RADA:

poMORSKI
muzej

LOKACIJA:
Katalinića brijeg, Split

MENTOR:
red. prof. Neno Kezić

TEMA ODABRANOG
PODRUČJA:
Rt Bačvice - "Public topography"

KOMENTOR:
doc. dr. sc. Snježana Perojević

SADRŽAJ:

I. KOMENTORSKI RAD

Rt Bačvice - "Public topography"

- * Prostorni razvoj rta Bačvice
- * "Public topography"

2. KONCEPT

- * Ortofoto lokacije i obuhvat
- * Fotografije lokacije
- * Prijedlog programa
- * Koncept_smjernice
- * Skice koncepta
- * Objašnjenje koncepta+opis projekta

3. PROJEKT

- * Situacija M 1:1000
  - * Situacija M 1:500
  - * Tlocrt -1 M 1:200
  - * Tlocrt -2 M 1:200
  - * Tlocrt -3 M 1:200
  - * Presjek 1-1 M 1:200
  - * Presjek 2-2 M 1:200
  - * Presjek 3-3 M 1:200
  - * Presjek 4-4 M 1:200
  - * Presjek 5-5 M 1:200
  - * Južno pročelje M 1:200
  - * Jugoistočno pročelje M 1:200
  - * Iskaz površina
  - * Aksonometrija
-

Rt Bačvice - "Public topography"
komentorski rad

Uvod

Lokacija projektnog zadatka diplomskog rada je Katalinića brig, Katalinića stina ili Rt Bačvice, kako su ga nekada nazivali. To je važno mjesto u memoriji grada Splita. Hridinasti istak koji dijeli splitsku luku od uvale Bačvice, smješten je između trajektnog pristaništa i pogona Dalmacijavina sa zapadne te završetka željezničke pruge s istočne strane. Južna strana završava strmim liticama i gleda na otoke. U okviru zelenog pojasa Katalinića brijega nalazi se nekoliko manjih zgrada i kuća s vrtovima, a na njegovom jugozapadnom rubu stoji spomen kompleks Park pomoraca. Čine ga Svjetionik Pomorac kojeg su projektirali Ivan Carić i Paško Kuzmanić te grobnica Neznamom pomorcu, na koju se nastavlja perforirani kameni reljef pomorca u borbi s valovima, rad akademskog kipara Andrije Krstulovića.

Zbog svoje simboličke vrijednosti, jednostavne, ali snažne modernističke arhitekture te dominacije u vizuri grada, kompleks je prepoznat i zaštićen kao nepokretno kulturno dobro Republike Hrvatske.

Prema Generalnom urbanističkom planu Grada Splita, područje Katalinića brijega označeno je kategorijom Z6 - Zaštitno i pejzažno zelenilo s postojećim građevinama. Danas je to zelena površina sa starim borovima, nekoliko gradskih kuća i spomeničkim sklopom koji, iako obnovljen, nije značajnije utjecao na prostor u cjelini, a u sjeverozapadnom dijelu zone, s ograničenim pristupom javnosti, smještena je zgrada ureda Sigurnosno obavještajne agencije.

Iako se fizički ne nalazi na lokaciji, važno je spomenuti i zgradu Dalmacijavina, izgrađenu 1959. godine po projektu arhitekta Stanka Fabrisa, tik uz jugozapadni rub rta, na početku lukobrana, budući da se uspješno nadovezuje na geologiju Katalinića brijega. Upravo se horizontalnost zgrade i ravna terasa krova idealno povezala sa svjetionikom te se s pojedinih vizura doima kao baza okomici njegovog tornja u pozadini.

Za razliku od Sustipana, rta koji sa zapadne strane zatvara splitsku luku, Katalinića brijeg nije uspio postati jasno definiran prostor s konkretnom namjenom. Zapeo je u mješavini stambene zone s privatnim dvorištima, javne zelene površine koja nikako nije dostojna razine gradskog parka i žicom ograđenog prostora koji nije dostupan javnosti.

Povijesni pregled

Tijekom 17. stoljeća grad je višekratno utvrđivan te je do 1666. (kako je zabilježeno na planu Santinija), bio branjen s dvije utvrde - Bačvice i Gripe - na povišenim položajima te bastionskim prstenom oko grada.

Rt Bačvice, smješten na jugoistočnom dijelu splitske luke, bio je jedan od najvažnijih položaja uzevši u obzir aspekt utvrđivanja u vrijeme ratovanja vatrenim oružjem. Ukoliko bi bio zauzet od strane neprijatelja, sigurnost grada bila bi ozbiljno ugrožena.

Besetti Verneda, vojni inženjer koji je radio na utvrđivanju Splita u 17. stoljeću, navodi kako je ovaj položaj neophodno zauzeti, s ciljem očuvanja grada, poglavito zbog njegovog odnosa sa stranom prema Lazaretu i utvrdi Gripe.

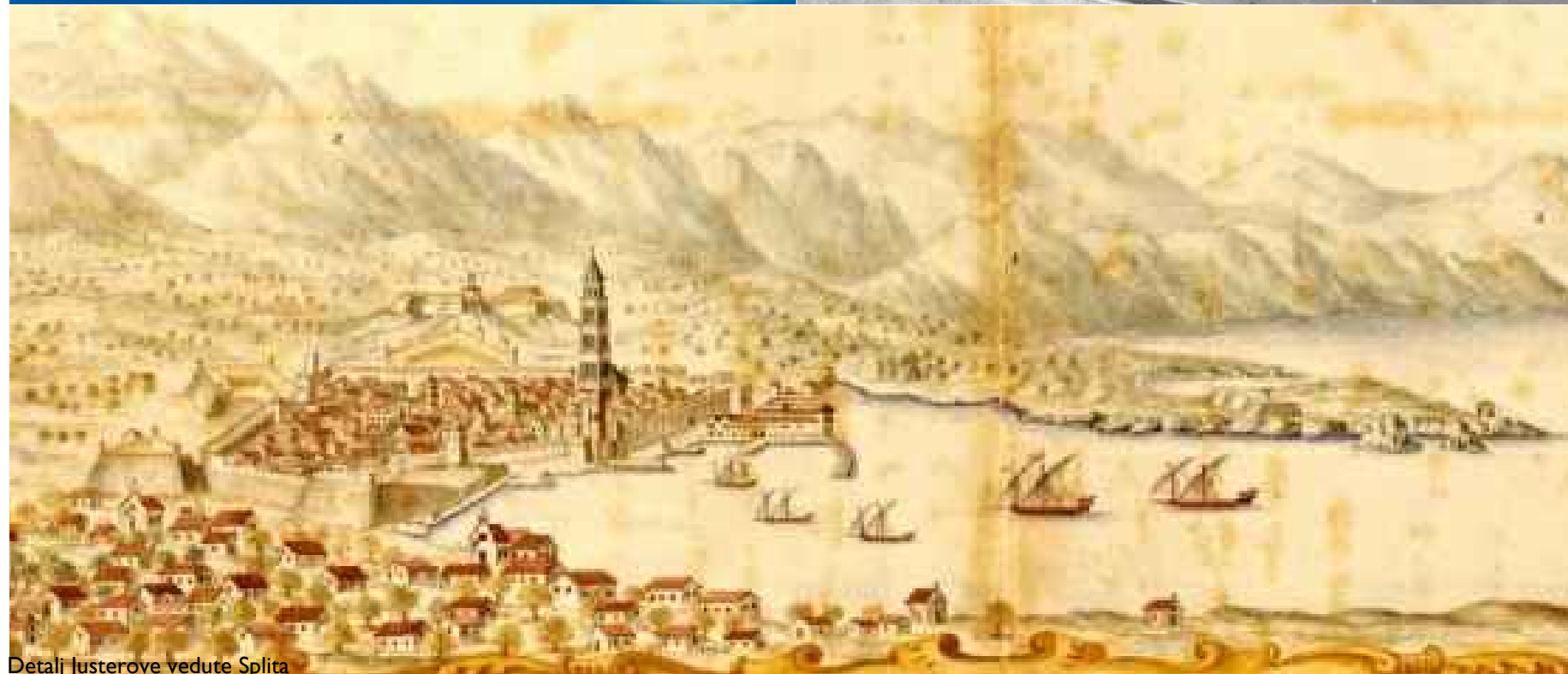
Položaj tvrđave Bačvice (1666.) u odnosu na povijesnu jezgru Splita danas

Pogled na Katalinića brijeg s jugoistoka

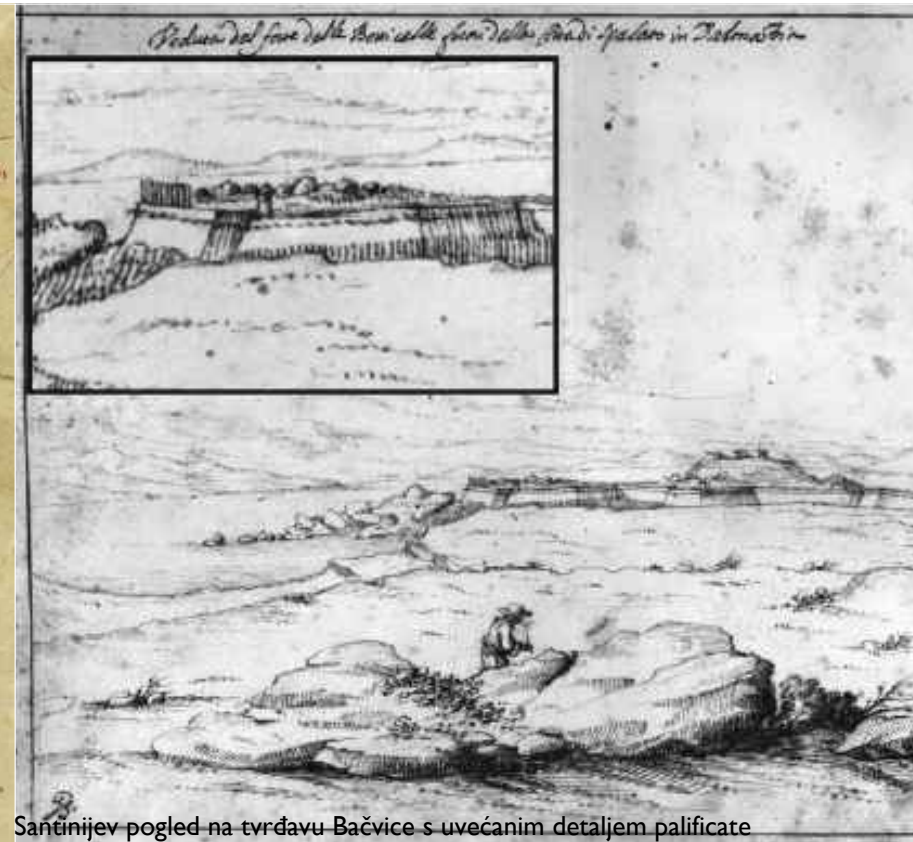
Detalj fotografije Splita iz 1864. s pogledom na ostatke utvrde Bačvice

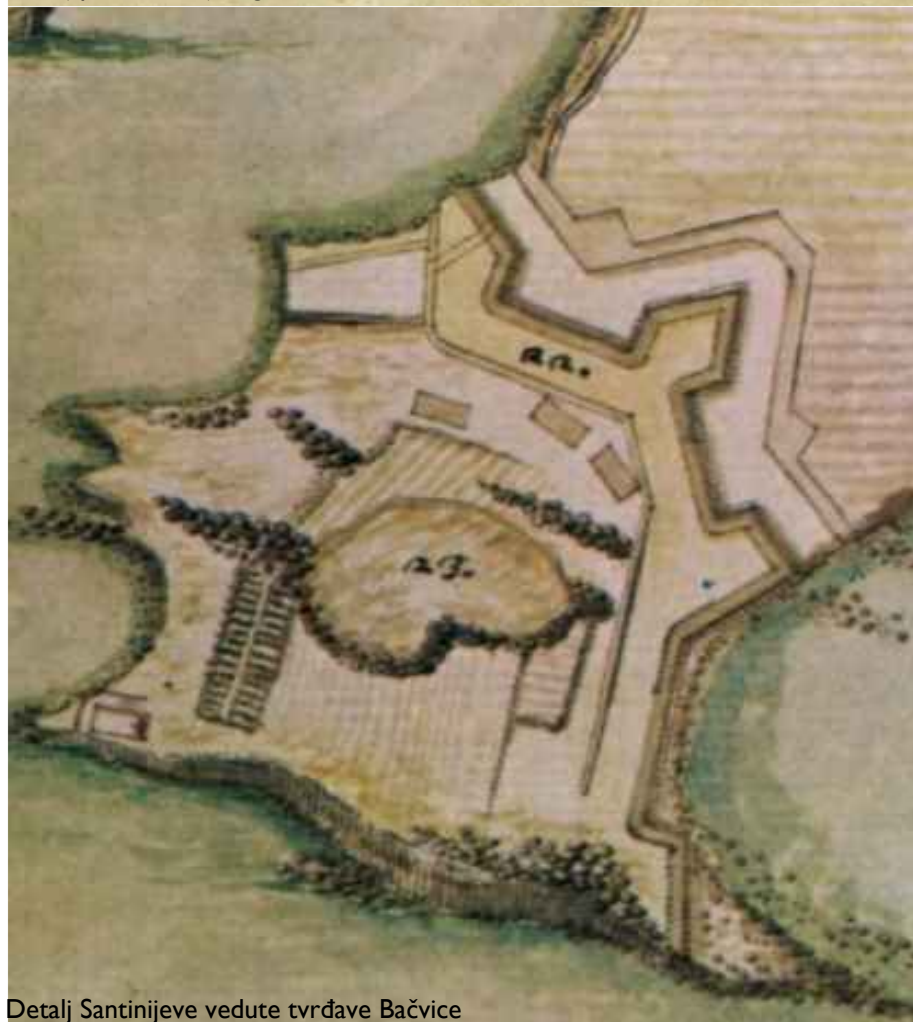
Detalj Justerove vedute Splita

Detalj plana austrijskog katastra iz 1831.

Santinijev pogled na tvrđavu Bačvice s uvećanim detaljem palificate

Detalj Santinijeve vedute tvrđave Bačvice

Maketa tvrđave Bačvice, Museo Storico Navale, Venecija

Proučavanje ove utvrde je posebno zanimljivo zbog toga što danas nisu vidljivi nikakvi njeni ostatci, a njeno postojanje, izgled i položaj mogu se utvrditi samo na temelju povijesnih dokumenata i crteža, iz razloga što je utvrda bila zemljana te se s vremenom razgradila, o čemu 1692. godine izvještava Boucaut. To predstavlja izuzetak u utvrđivanju Splita, gdje su svi ostali elementi (dijelovi) bastionskog tipa utvrda bili obzidani kamenom.

Na fotografiji iz 1864. godine naslućuju se ostatci utvrde.

Ostatci utvrde bili su vidljivi i na austrijskom katastarskom planu iz prve polovine 19. stoljeća.

Boja kojom Santini prikazuje tvrđavu također potvrđuje kako se radilo o zemljanoj utvrdi. Na planu utvrda Splita iz 1666. godine, on zidane dijelove obrubljuje crvenkastom bojom, a ovdje se koristi okerastom bojom.

Također, Santini na Veduti jasno crta palificatu (horizontalno zabodeni drveni kolci) i palisadu (vertikalno zabodeni drveni kolci) u gornjem dijelu plašta, što je logično kod zemljane utvrde.

S obzirom na to da je do konca 19. stoljeća, kada se izgrađuje željeznička pruga, obala i gatovi nove luke, na rtu Bačvice bila tvrđava iz 17. stoljeća izgrađena od zemljanog nasipa, od koje danas nema vidljiva traga, moguće je i postojanje ranije izgradnje na istom prostoru.

J. Marasović i suradnici izradili su studiju razvoja rta Bačvice, a budući da ne postoje vidljivi materijalni ostatci, proučavanje prostornog razvoja rta Bačvice moralo se ograničiti na istraživanja dokumenata iz prošlosti, grafičkih i tekstualnih.

Kao izvanredan izvor podataka o utvrdi poslužila je maketa koja se čuva u Museo Storico Navale u Veneciji, iako na sebi nosi pogrešan naziv Fortezza Spinalunga. Maketa je poslužila prilikom rekonstruiranja prostornih parametara utvrde. Zbog izrazite preciznosti, realno prikazuje i danas vidljive dijelove prirodne obale. Na osnovu makete, bilo je moguće napraviti i rekonstrukciju izgleda prirodnog terena prije izgradnje utvrde.

Kao i ostali dijelovi splitskih utvrda, i ova je građena u duljem vremenskom periodu i s različitim preinakama. Dvije su različite faze njenog razvoja. Najranija faza prikazana je na Mortierovom crtežu.

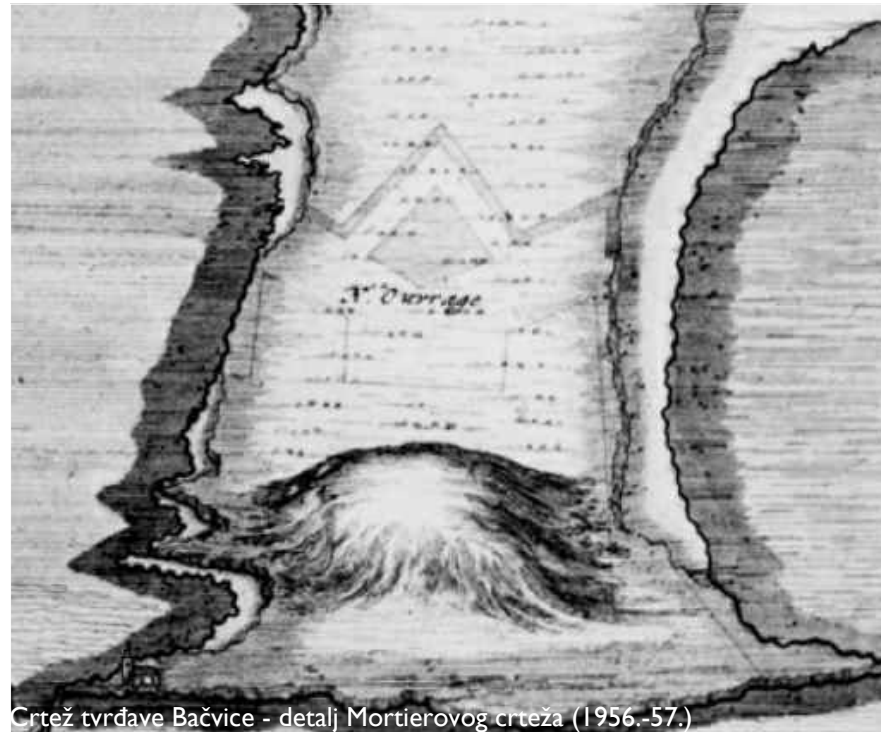
Prijedlog utvrđivanja rta Bačvice (punta Botticelle) iznio je 1656. Antonio Zen, te se prema podacima iz više povijesnih izvora izgradnja odvijala u toj ili sljedećoj godini, prema projektu Camilla Gonzage. Nacrtna utvrda pripada tipu tenaglia doppia s revelinom.

Između 1664. i 1666. godine radi se na novoj fazi izgradnje utvrde, prema projektu Loubatierée-a, a njezin izgled je rekonstruiran pomoću spomenute makete i Santinijevog crteža, koji prikazuje stanje iz 1666. godine.

Ponešto se razlikovala od projekta prikazanog na maketi, ponajviše dubinom predviđenog jarka kojeg nije bilo moguće toliko iskopati u živoj stijeni.

Nakon prestanka turske opasnosti tvrđava Bačvice gubi svoje značenje, dok rt Bačvice ostaje važna strateška točka u kasnijim ratovima sve do današnjih dana. Ona je prikazana na brojnim crtežima iz 18. stoljeća, ali se po njima može zaključiti da nije bilo znatnijih promjena nakon izgradnje u 17. stoljeću.

PROSTORNI RAZVOJ RTA BAČVICE

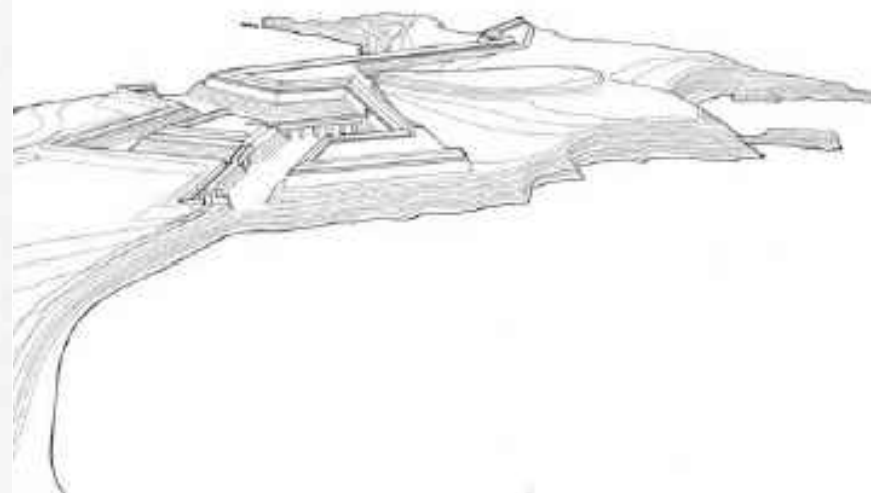
Crtež tvrđave Bačvice - detalj Mortierovog crteža (1956.-57.)

Rt Bačvice, plan mogućih nalaza

Rektificirani Mortierov crtež (1956.-57.) s perspektivnim prikazom izgrađene utvrde

Kad je tvrđava izgubila značenje u obrani grada, a drveni most propao, put prema rtu bio je uspostavljen niz sjevernu padinu jarka, zatim kroz porušeni ugao na spoju srednjeg bastiona s kortinom pa prema jugu oko kamene glavice.

Godine 1877. uspostavljena je željeznička pruga Split-Siverić, a 1887. godine izgrađen je lukobran. Izvedbom usjeka pruge sve do mora u uvali Bačvice porušen je veliki dio tvrđave. Osim toga, za realizaciju tih velikih građevinskih zahvata koristio se i materijal od kojeg je tvrđava bila izgrađena.

Na karti je prikazan plan mogućih nalaza prema J. Marasoviću. Pod brojem 6 označeno je mjesto gdje je moguće pronaći čelo bastiona, odnosno „polumjeseca“, te eventualno vrh bedema pod podzidom Jadranske ulice.

No, prilikom novijih graditeljskih zahvata izgradnje stambene zgrade u Jadranskoj ulici, a nakon provedenih arheoloških istraživanja, nisu pronađeni nikakvi ostatci vjerojatno stoga što se radilo o zemljanoj utvrdi.

Prirodna erozija zemljane gradnje sigurno je doprinijela njenom propadanju i nestanku, za razliku od ostalih dijelova bastionskih utvrđenja Splita čiji su dijelovi porušeni zbog raznih graditeljskih zahvata.

Rt Bačvice prestaje biti zaokružena cjelina na jugoistoku splitske luke i pomalo se uklapa u okolne sadržaje. Zbog toga ga je nakon 19. stoljeća nemoguće izolirano proučavati.

Kao važan dio konteksta u kojem se nalazi Katalinića brijeg, svakako treba spomenuti i zgradu Dalmacijavina, kao i spomen svjetionik. Kada je projektirana, zgrada se jasno i s poštovanjem odnosila prema brijegu u cjelini, ali i spomen kompleksu smještenom na njegovom jugoistočnom dijelu. Pažljivo se smještajući uz obronak brijega, svojim je volumenom uvažila vizuru koja je i dotad postojala - prema brijegu, kao i prema svjetioniku. Kako bi se pronašlo optimalno trajno rješenje cijelog poteza od jugoistočnog dijela splitske luke do uvale Bačvice, potrebno je imati u vidu sve kvalitetne karakteristike koje je zgrada Dalmacijavina imala u svojim prvotnim gabaritima, a pritom se voditi istim poštovanjem prema duhu vrlo specifičnog mjesta u gradu Splitu, kojim su se vodili i Stanko Fabris i Dinko Vesanović kada su donosili prve odluke o razvoju zgrade.

PROSTORNI RAZVOJ RTA BAČVICE

Arhitektonski identitet Katalinića brijega

Zgrada Dalmacijavina

Zgrada Dalmacijavina izgrađena je na prostoru koji je nastao nasipavanjem zapadne obale rta Bačvice prilikom izgradnje lukobrana (1872.-1878.) na istočnoj strani ulaza u gradsku luku, a potom i šireg prostora, povodom izgradnje usjeka željezničke pruge, stavljene u funkciju 1877. godine uspostavljanjem linije Split - Siverić.

Grad se od kraja 19. stoljeća naglo razvija pod upravom Narodne stranke, potaknut, među ostalim, i boljom transportnom povezanošću zbog izgradnje željezničke pruge i uređenja luke. Zbog pripojenja Zadra Italiji, Split nakon Prvog svjetskog rata dobiva na značenju kao upravni centar Dalmacije. Raste broj stanovništva, razvija se industrija, grad se širi prema istoku, izvan granica povijesnog predgrađa Lučac, a paralelno s tim nastaju i novi objekti koji svjedoče o prosperitetu grada i njegovog stanovništva.

Budući da prerada vina u ondašnjoj Dalmaciji ima veliko značenje, oko 1885. godine se na istočnom uglu luke gradi zgrada Vinarije - kuća Katalinić - sa skladištima po projektu Emilija Vecchietija, a nekoliko godina kasnije, 1892., i vila Katalinić po kojoj je taj dio grada dobio ime koje nosi i danas.

Od 1908. do 1911. godine građen je gat sv. Dujme (na planovima iz 1914. i 1926. godine označen kao Pristan sv. Dujma).

Svi navedeni graditeljski i infrastrukturni zahvati, u razdoblju od pedesetak godina, utjecali su na velike promjene u izgledu ovog dijela grada, do Drugog svjetskog rata, kada prostor trpi ogromna razaranja zbog bombardiranja luke i željezničke pruge. Tada stradava i zgrada Vinarije Katalinić.

Prazan prostor nastao kao posljedica bombardiranja bio je idealan za izgradnju nove zgrade vinarije, pogotovo zbog povoljnog prometnog položaja za transport grožđa i vina; brodom s morske strane te vlakom ili kolnim putem s kopnene.

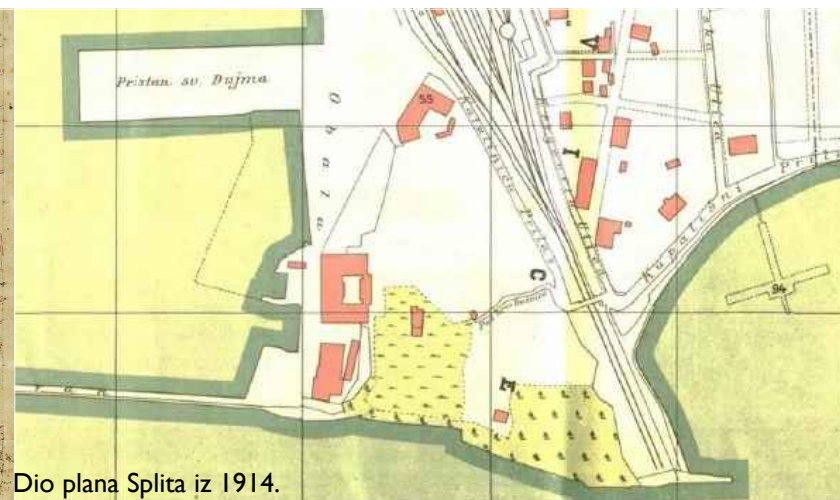
Prema projektu Stanka Fabrisa i suradnika Dinka Vesanovića te stavičara Jerka Ferića, „Lavčević“ 1958. godine započinje izgradnju centralne dalmatinske doradaivačke vinarije, investitora „Vinalka“. Zgrada se stavlja u pogon 1961. godine, a kapacitet joj je bio predviđen za oko 350 vagona vina u obloženim armirano-betonskim cisternama i bačvama.

Kako bi se maksimalno iskoristio povoljan transportni položaj, između nove građevine i zapadnog obronka Katalinića brijega proveden je krak željezničkih tračnica, jasno vidljiv na planu Splita iz 1959. godine.

Vrlo brzo su započele dogradnje zgrade vinarije pa se već do 1962. godine izvodi nadogradnja ljetnog restorana te most koji spaja prostor terase s prostorom Katalinića brijega.

U tom je kontekstu važno istaknuti odnos zgrade vinarije i spomen svjetionika na Katalinića brijegu, ali i jasnu ideju povezanosti javnog prostora - ljetnog restorana i terase - s Katalinića brijegom u cjelini.

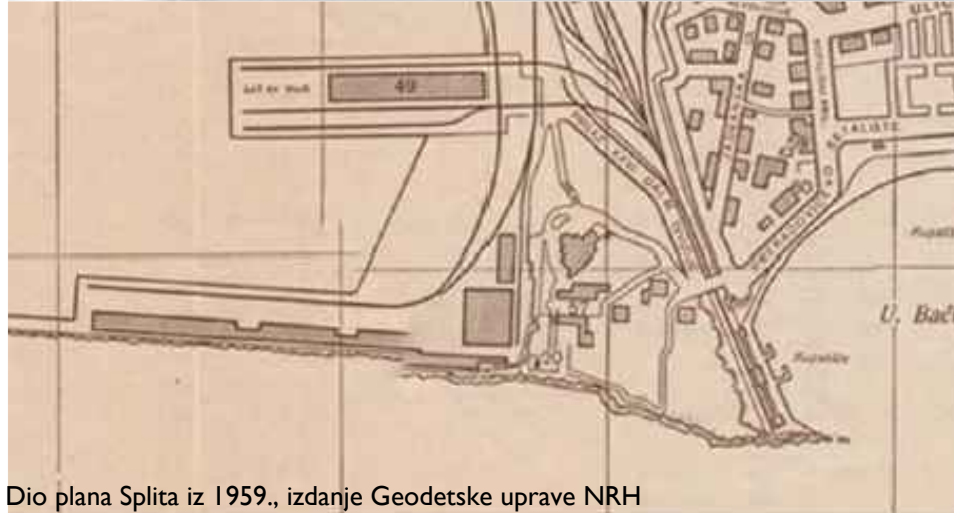
Čitava zona bila je planirana i projektirana kao cjelina, stoga je jedan industrijski pogon veoma pažljivo smješten na lokaciju i oblikovan u skladu s prirodnim kontekstom, pritom ne narušavajući arhitektonski identitet spomen svjetionika.

Fotografija prve faze izgradnje "Dalmacijavina" iz 1961.

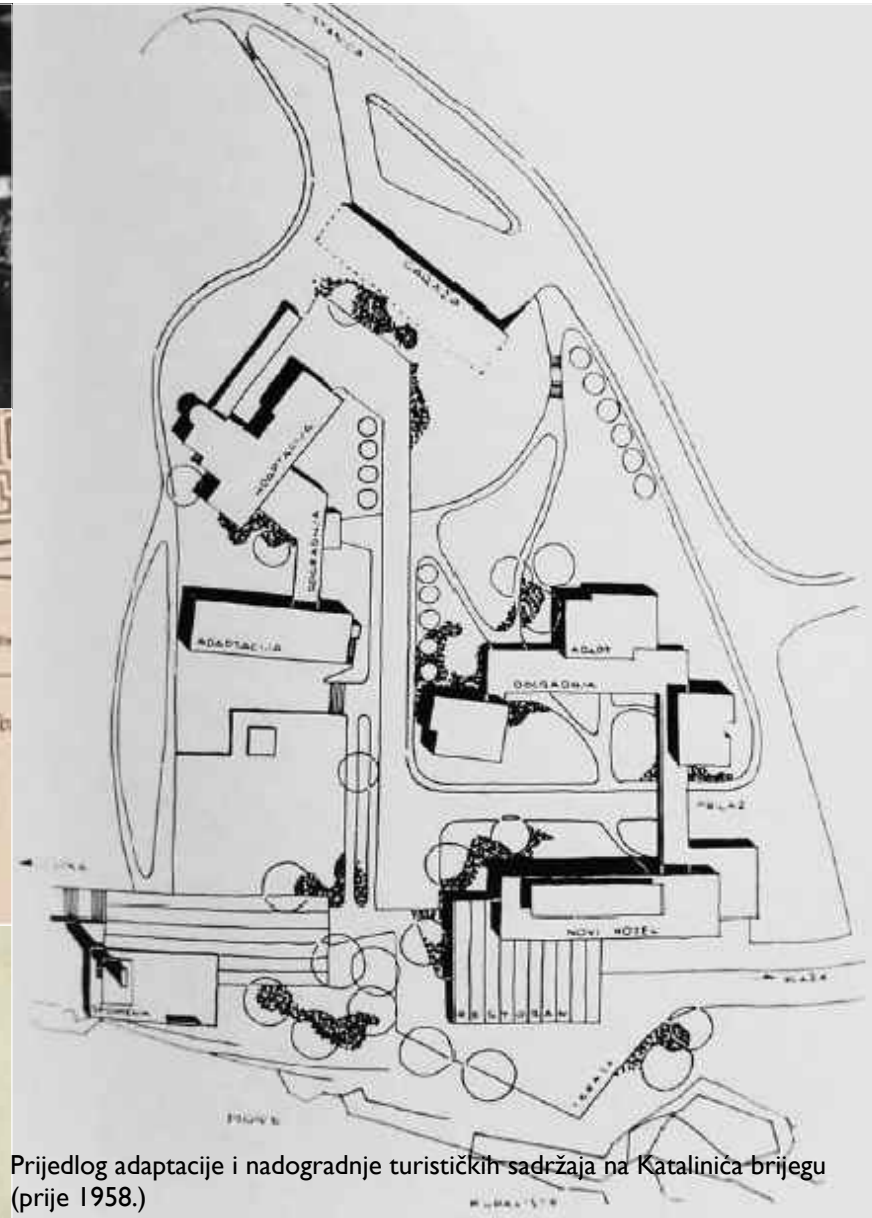
Dio plana Splita iz 1959., izdanje Geodetske uprave NRH

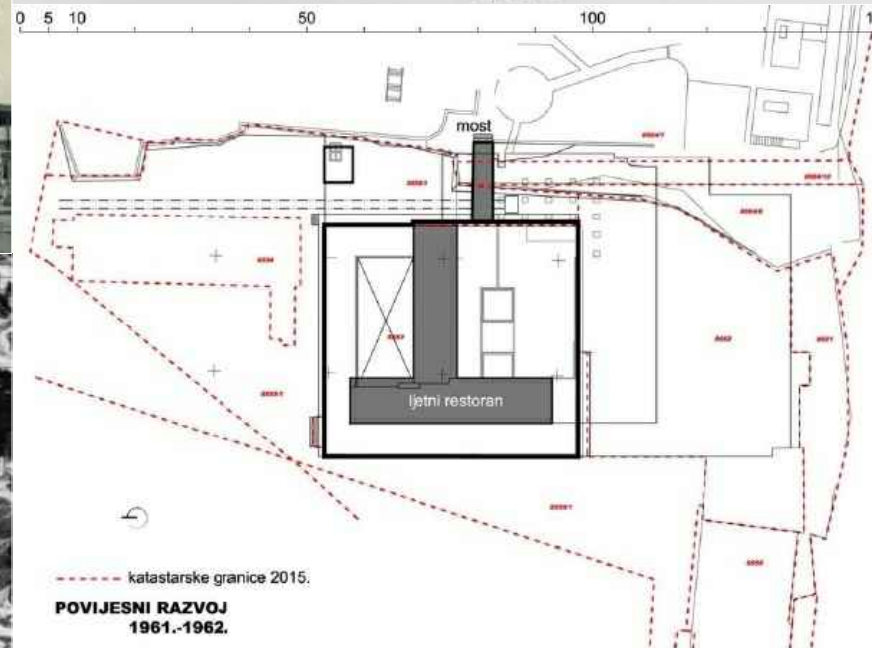
Fotografija izgradnje ljetnog restorana 25. listopada 1961.

Odnos zgrade vinarije i Katalinića brijega s cjelinom spomen svjetionika, 1961.

Prijedlog adaptacije i nadogradnje turističkih sadržaja na Katalinića brijegu (prije 1958.)

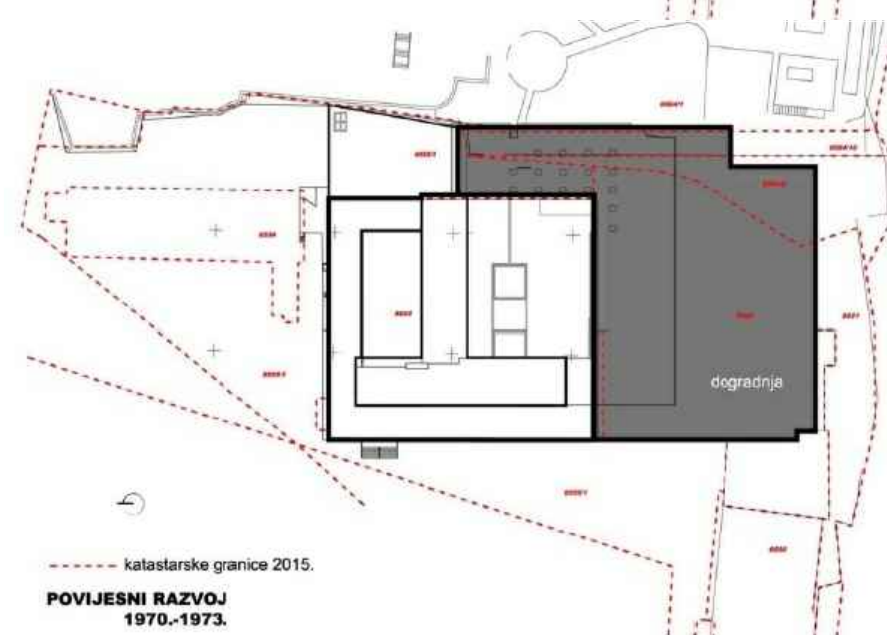
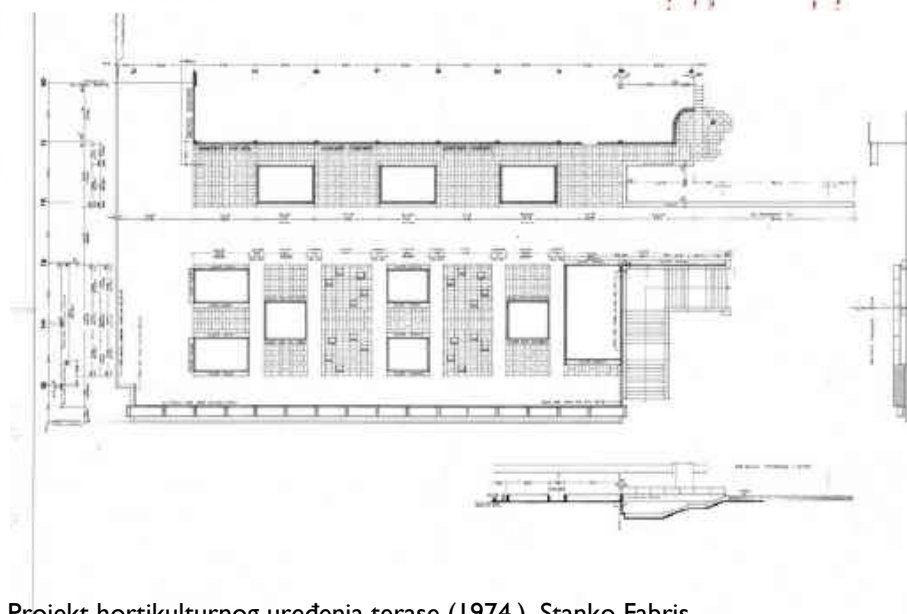
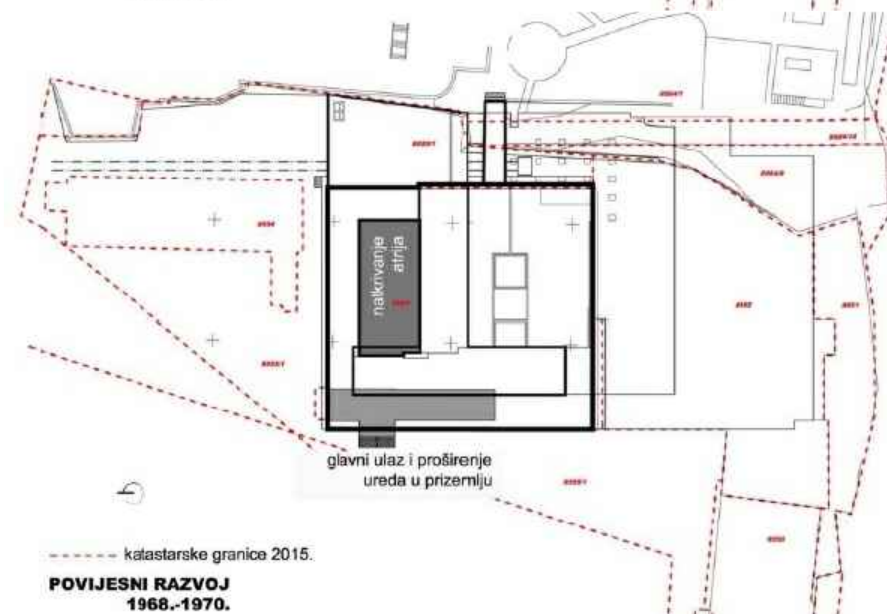
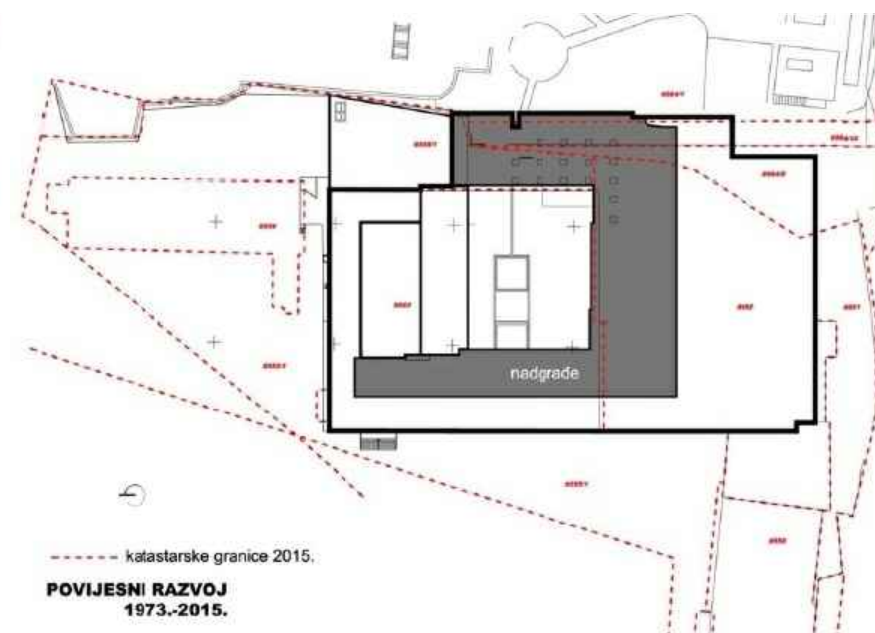
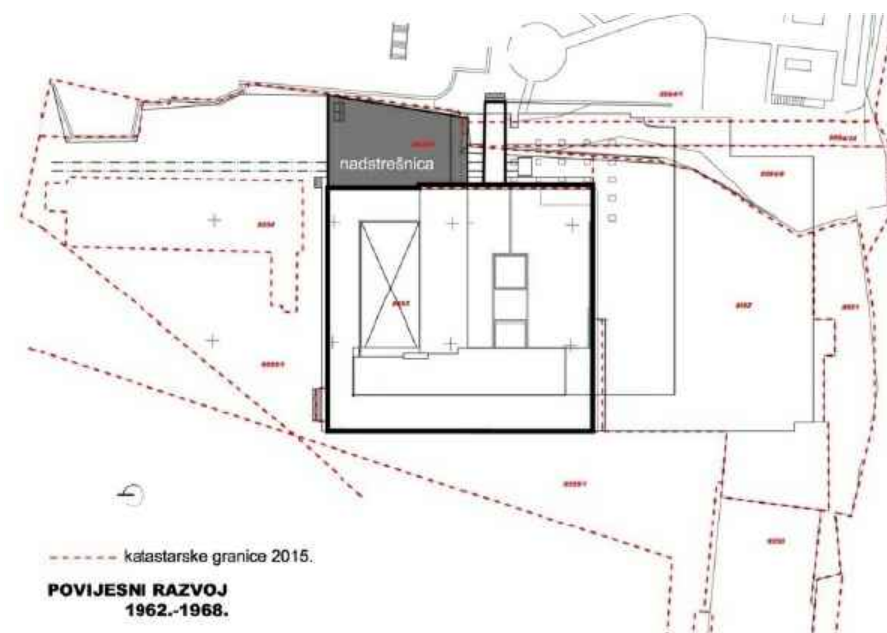
Također, smještanjem restorana i terase na posljednju etažu i njihovim fizičkim povezivanjem s prostorom brijega, vodilo se računa o pravu javnosti na pristup, a otvorena je i mogućnost povezivanja s lukom u okviru mogućih budućih rješenja šire zone.

Tu ideju potkrepljuje prijedlog preuređenja prije 1958. godine, kojim su predviđene adaptacije i dogradnje postojećih turističkih sadržaja Katalinića brijega.

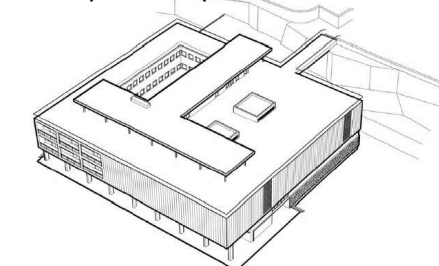
Katalinića brijeg je krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina prošlog stoljeća bio u središtu zanimanja splitske javnosti. Nova zgrada u podnožju i svečano predstavljanje svjetionika te reljefa i grobnice dali su naslutiti kako bi taj prostor u godinama koje slijede, zahvaljujući interesu javnosti, ali i struke, mogao poprimiti obilježja jednog od najugodnijih i najzanimljivijih otvorenih javnih gradskih prostora, koji će biti omiljeno mjesto domaćem stanovništvu, ali i turistima, čiji je broj rastao, jednim dijelom i zbog turističkog razvoja obližnjeg kupališta Bačvice. Nažalost, većina prijedloga nikada nije ostvarena, a prostor još uvijek čeka novo rješenje.

Nakon 1962., a prije 1968. godine, natkrivanjem utovarne rampe uz kolosijek i trafostanicu narušava se postava građevine kao samostalnog objekta i vidljivost zapadnog obronka brijega. Razlozi odmicanja od brda u prvotnom stanju zasigurno su jednim dijelom bili praktični, ali neporeciva je činjenica kako je i neovisno o tome oblikovanju i proporcioniranju u odnosu na kontekst posvećena velika pažnja. Iako su sva kasnija proširenja i nadogradnje projektirana u skladu s postojećim stanjem, moglo bi se reći kako je tada počelo razdoblje transformacija koje su projektu oduzele izvornu vrijednost i unijele nesklad u odnos zgrade s okolinom, osobito Katalinića brijegom.

Prvi značajniji zahvat bila je adaptacija prizemlja - proširenje ureda na prostor zapadnog trijema, premještanje vanjskog ulaznog stepeništa na zapad i preoblikovanje glavnog stubišta u prizemnom dijelu te natkrivanje atrija.

Projekt hortikulturnog uređenja terase (1974.), Stanko Fabris
Zračni prostorni prikaz 1962.-1968.

1965. godine izdana je lokacijska dozvola za proširenje prema jugu i istoku, na temelju koje je 5 godina kasnije napravljen glavni projekt proširenja. Uskoro će građevina dvostruke tlocrtne površine biti posve priljubljena uz Katalinića brijeg, a svojim južnim pročeljem izaći na južni dio hridi, tik do mora.

Projektom je predviđena dogradnja u smjeru juga i istoka, a prethodilo joj je rušenje postojećih objekata u smjeru istoka te nadstrešnice na terasi tadašnjeg restorana. Na njegovom je mjestu predviđena izgradnja ugostiteljskog prostora s terasom, gospodarskim ulazom i posebnim ulazom za goste. Iz svega navedenog je jasno kako je ideja o korištenju najviše etaže za javnu namjenu i dalje postojala. Ostali prostori su predviđeni za potrebe procesa punjenja boca te skladištenje gotovih proizvoda.

1973. godine podnesena je molba za promjenu projekta na prostoru terase. Time je, umjesto restorana, predviđena nadogradnja za potrebe pomoćnih prostora postojećeg pogona unutar objekta (garderoba, portirnica, kancelarije, spremišta, administracija...).

1974. godine Fabris radi projekt hortikulturnog uređenja terase i pješačke veze s Katalinića brijegom te stubišta koje povezuje plato s putničkom lukom putem uz južno pročelje. Za projekt Odsjek za urbanizam i graditeljstvo izdaje Dopunsko odobrenje kojim se uvjetuje da terasa „bude javna površina, te da sa parkovnim rješenjem prostora oko spomenika na Katalinića brijegu čini jedinstvenu arhitektonsku cjelinu“.

To pokazuje stalnu brigu o odnosu građevine Dalmacijavina i spomen svjetionika kao i jasnu namjeru da posljednja etaža ostane dostupna javnosti te da zajedno s prostorom Katalinića brijega bude dio šireg tretmana u toj zoni, pritom imajući u vidu i predloženo stubište koje bi povezal plato i luku.

Upravo je inzistiranje na javnoj upotrebi i veza s Katalinića brijegom jedna od najvećih vrijednosti ove građevine. Sve to omogućuje planiranje i zahvate na redefiniranju prostora Katalinića brijega i njegovo povezivanje s prostorom luke na zapadu, a time i ostatkom gradske obale.

Spomen kompleks Park pomoraca

Do pedesetih se Split najviše liječio od razaranja u Drugom svjetskom ratu, popunjavajući ruševine među blokovima zgrada. Nakon Direktivne regulacione osnove, pogotovo od kraja pedesetih, unutar mreže prometnica organizirana su tzv. koncentrična gradilišta na kojima su se gradile tipske zgrade s jeftinim stanovima. Nažalost, gradnja javnih sadržaja često nije pratila stambenu izgradnju jednakim intenzitetom pa je golemi prostor novoizgrađenog Splita, osim škola i trgovina, imao malo što za ponuditi svojim stanovnicima.

U tom je periodu upravo svjetionik na Katalinića brijegu jedan od rijetkih primjera arhitekture koja nije građena isključivo zbog praktičnih, stambenih ili poslovnih razloga. Toranj donekle jest imao svoj praktičan aspekt, jer je zaista korišten i projektiran kao svjetionik, ali unutar sklopa s grobnicom i reljefom u osnovi funkcionira kao spomenik.

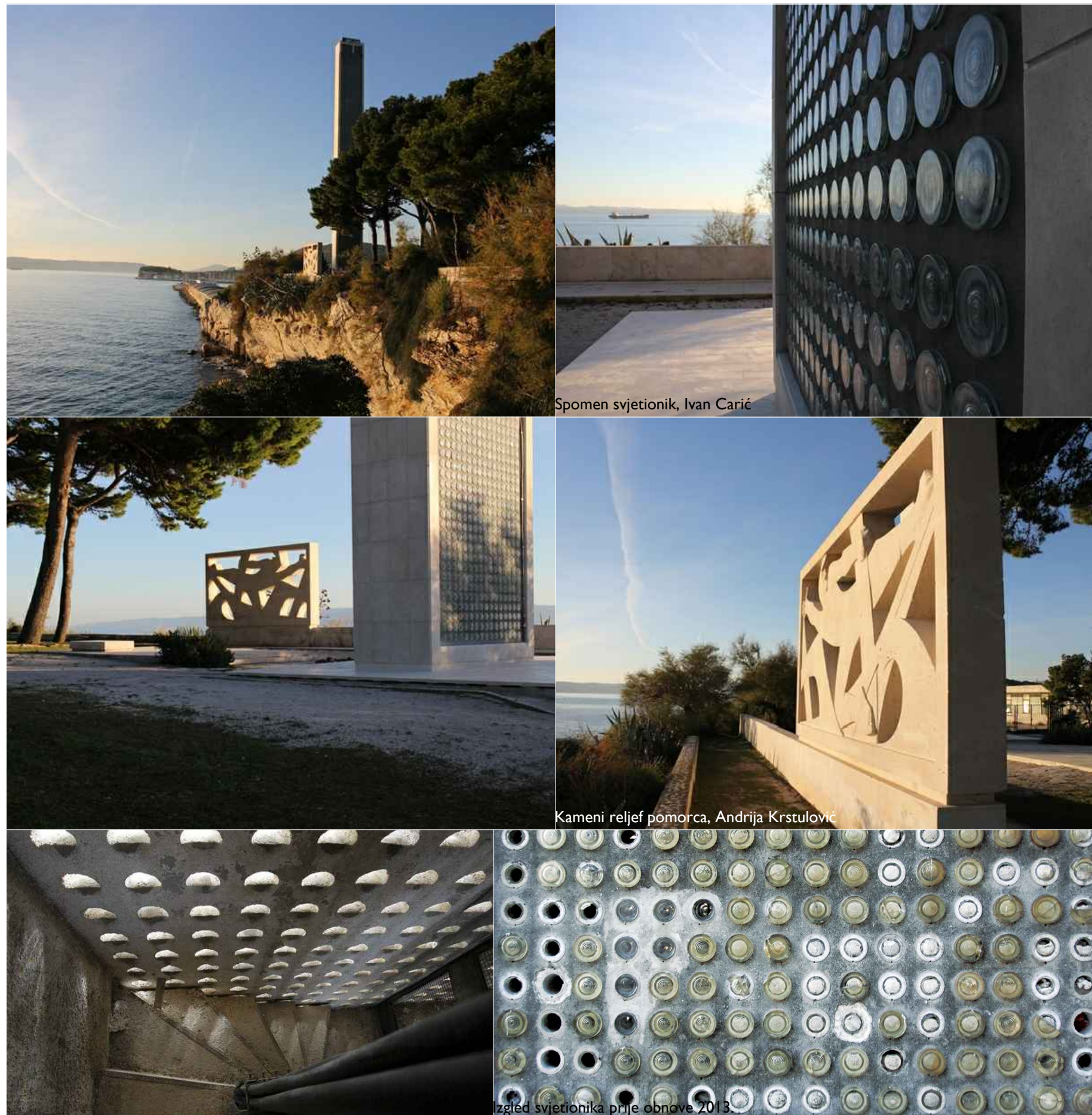
Spomen svjetionik izgrađen je na rtu Katalinića brijega, s bazom na platou otprilike četrnaest metara nad morem.

Svjetionik je visok 35.30 metara. To je toranj armirano-betonske konstrukcije i pravokutna tlocrta. Sa šire strane je ostakljen kružnim prizmama dok je na užim stranama obložen bijelim kamenim pločama. Tlocrtno se prizemlje sastoji od sobe za svjetioničara, skladišta, male kupaonice i strojarnice za dizalo.

Spomenik pod nazivom „Grobnica Neznamom pomorcu“ nalazi se s istočne strane svjetionika. Veliki kameni reljef pomorca koji se bori s valovima napravio je akademski kipar Andrija Krstulović. Rad simbolizira neustrašivost mornara, koji su sa svojim malim brodovima izlazili kao pobjednici u teškim borbama s mnogo jačim i bolje naoružanim neprijateljem.

Spomen svjetionik je svečano otkriven 10. rujna 1958. godine na Dan Jugoslavenske ratne mornarice. Na spomen svjetioniku postavljena je reljefna ploča u spomen palih pomoraca i sahranjeni su posmrtni ostatci nepoznatog palog borca. Njegova gradnja i otvaranje bili su svakodnevno popraćeni u dnevnim novinama Slobodna Dalmacija.

Spomen svjetionik se uvrštava u vodič arhitekture pedesetih godina kao prva nova vertikala u poslijeratnom Splitu.

"PUBLIC TOPOGRAPHY"

Uvod

Termin „public topography“ posuđen je od autorskog dvojca Barozzi i Veiga, a spomenut je na njihovom predavanju prilikom Dana Orisa 2015., u Zagrebu, za opis njihovog posljednjeg projekta - **Dance School**, Zürich, Švicarska (2014. - 2017.).

Težnja ovog projekta je ponovno opremiti, točnije, obogatiti promenu uz rijeku Limmat, održavajući i intenzivirajući pritom industrijsku atmosferu mjesta. Jednostavan i kompaktan volumen, nanizan prema rijeci, pretvara ovaj projektantski prijedlog u topografski element, s pristupom javnosti na svim svojim razinama. Njegov oblik omogućuje dodavanje nove vrijednosti (aktivnosti) samoj šetnji i definira novu urbanu frontu (pročelje) koje se sučeljava s rijekom. Kroz jednostavne mehanizme, projekt transformira trenutno nedovoljno korištenu lokaciju u centralni javni prostor duž toka rijeke.

Dakle, „public topography“ označava težnju stvaranja arhitekture koja svojom konfiguracijom prati tj. poštuje teren (u širem smislu prirodu) na kojem se gradi. Briše se razlika između topografskih i arhitektonskih elemenata; ne zna se gdje priroda završava, a gdje kuća počinje. Mjesto koje je nekada možda bilo samo uzvisina, padina ili stijena, može pomoću ljudi koji će dolaziti, privučeni novim oblikom ili sadržajem, postati „javna topografija“... Poboļšana verzija prirode koja će stvoriti novo ili čak obogatiti staro mjesto koje je postojalo u memoriji nekog grada.

Slični se primjeri mogu pronaći od prapovijesti do današnjih dana, od kojih su neki „spontano“ nastali, a drugi su pažljivo isprojektirani. Za objašnjenje samog pojma pomoću primjera, važno je navesti dva osnovna uzroka koja su utjecala na.

Prvi je materijalni, odnosno fizički, i rezultat je logike obrane od neprijatelja ili gradnje u prirodno nepovoljnijem ambijentu koja se smješta poglavito na uzvisinama, kako bi se nizine ostavile netaknutima za poljoprivrednu eksploataciju.

Drugi, nematerijalni ili duhovni, odnosi se na estetsku kategoriju i utječe na čovjekov doživljaj. Mjesta koja su topografski istaknuta najčešće su kroz povijest udomljavala funkcije koje su u manjoj mjeri bile svjetovne - svetišta, hramovi, dvorci, crkve... - a samim time i posebije, kako zbog svog sadržaja, tako i zbog dojma nedostižnosti.

U nastavku će biti navedeni neki od karakterističnih povijesnih primjera prema već spomenutim uzrocima.

Povijesni pregled

Gradine

Gradine kao utvrđena skloništa pojavljuju se već u predilirsko doba. To su zemljanim nasipom, jarkom ili/i kamenim suhozidom opasani tereni na teško pristupačnim i lako branjenim topografskim točkama, najčešće na uzvisinama, u koje se u slučaju opasnosti sklanja okolno poljoprivredno stanovništvo.

Dance School, Zürich
Barozzi&Veiga

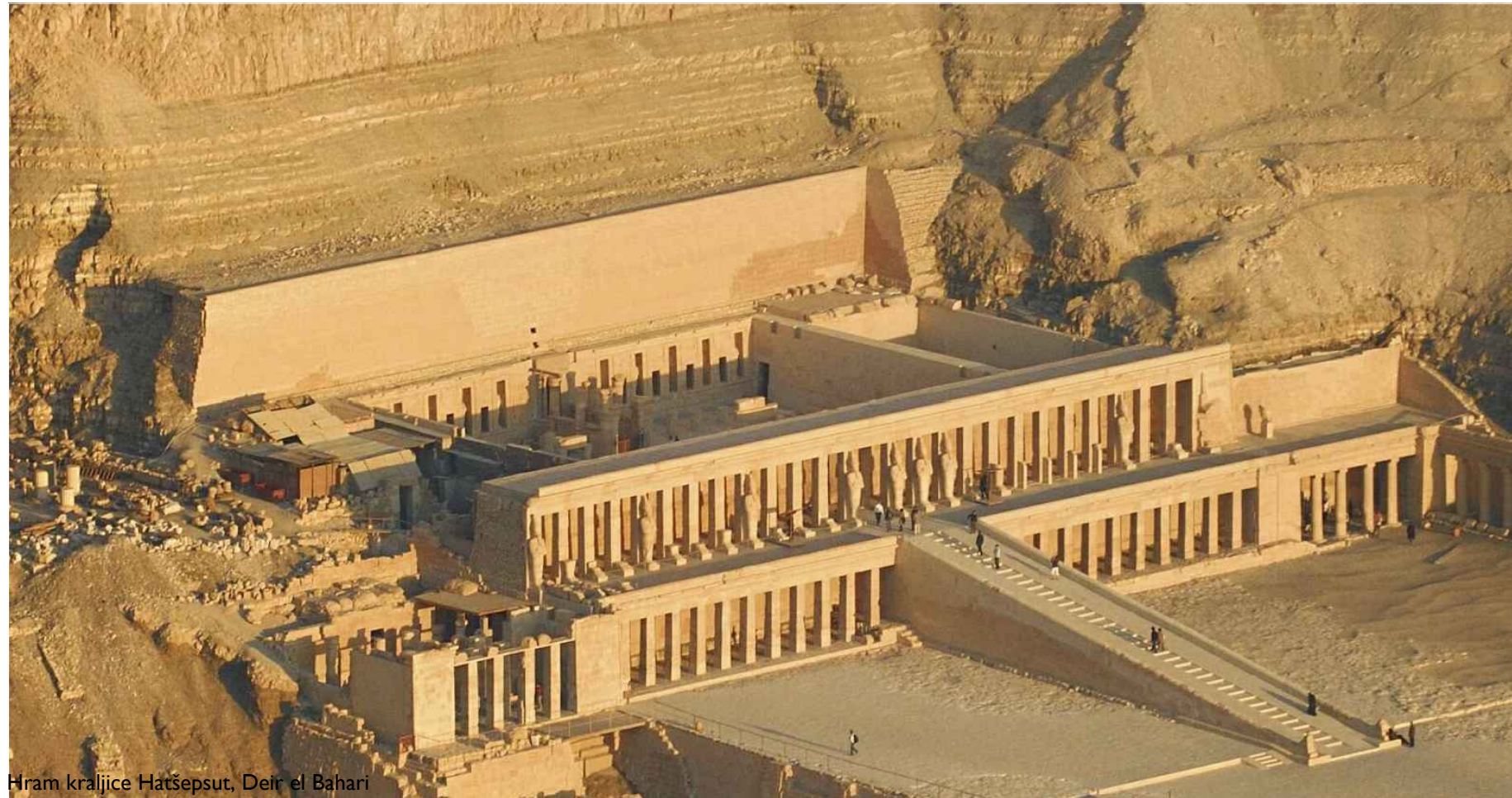

Vidova gradina, Prapatnica

Ilirska gradina

"PUBLIC TOPOGRAPHY"

Hram kraljice Hatšepsut, Deir el Bahari

Posejdonov hram, rt Sounion

Svetište u Delfima

Većina je gradina nastala u ilirsko vrijeme. Naročito su mnogobrojne na obalnom pojasu, te cijelom području Dinarida, u Lici, Bosni, Hercegovini i Crnoj Gori. Neke od tih gradina koje su se stjecajem okolnosti našle u povoljnoj društveno-ekonomskoj ili geopolitičkoj konstelaciji, postepeno se naseljavaju stalnim stanovništvom te postaju središta okolnih seoskih općina. Većinom su, ipak, ostale samo skloništa - refugiumi, ili stražarnice koje su kontrolirale prapovijesne putove ili štatile naseljena i kultivirana područja.

Egipat

Relativno miran politički i društveno-kulturni razvoj Egipta ostavio je biljeg i na formaciju naselja. Nasuprot gradovima Mezopotamije, koji su guste, zbijene i snažnim zidinama zaštićene aglomeracije, gradovi Egipta su otvoreni, s horizontalnom i rijetkom izgradnjom, te se pružaju daleko u poljoprivredni krajolik. Samo u kratkim razdobljima vanjskih opasnosti zaštićuju se zidom ili kanalom. Takvi prizemni gradovi građeni u krhkoj konstrukciji opeke i drva, bili su vrlo često žrtvom poplava Nila, tako da je osim pojedinačnih monumentalnih objekata očuvano relativno malo kompleksnih arheoloških nalaza urbane kulture Egipta.

Jedan od najboljih primjera monumentalne arhitekture koja je izgrađena poštujući topografiju mjesta je **kompleks hramova i grobnica s kraja trećeg tisućljeća u Deir el Bahariju**. Sjeverni i zapadni dijelovi hrama i mauzoleja ukopani su u strme litice libijskog planinskog lanca, dok su južni dijelovi uzdignuti i terasirani tako da im se može pristupiti velikim monumentalnim rampama.

Grčka

Orografska konfiguracija, razvedenost i rascjepkanost grčkog poluotoka s mnoštvom otoka i otočića nije dopuštala mogućnost formiranja većih društveno-političkih zajednica, poput onih u velikim dolinama Nila, Eufrata i Tigrisa, gdje su nastali čitavi imperiji zasnovani na snažnoj poljoprivrednoj ekonomici. Škrto tlo upućivalo je stanovništvo Grčke, egejskih otoka i okolnih obala prema moru, trgovini i obrtu. Vrlo rano veći dio priobalne i otočne populacije nisu bili seljaci, a njihova naselja, čak i ona najstarija, nemaju izrazito ruralne značajke. Geomorfološke i ostale prirodne datosti bitno su utjecale na politički, kulturni i urbani razvoj Grčke i u kasnijim razdobljima antike i uvelike odredile njegove specifičnosti.

Kao ekspresija grčkog ideala eukozmije - reda u sferi ideja, etičkih i humanih vrijednosti - javljaju se svetište i hram. U pogledu prostorne dispozicije i geografskog položaja primjetno je da su sva helenska svetišta zaposjela izuzetno istaknute i najatraktivnije pejzažne punktove. Njihovu širu lokaciju određivali su i brojni vanjski utjecaji, prvenstveno politički, ali u užem smislu, dispozicija svetišta u Delfima u krajoliku strmog Parnasa, Olimpije u ravnici rijeke Alpheios, ili akropole u Lindosu na litici iznad mora, odabrane su po posebnom osjetljivom „redu“, u kojem je dominiralo panteističko poimanje prirode.

Jedno od mjesta na kojem je priroda stavljena u prvi plan, ispred arhitekture, je i **Posejdonov hram na rtu Sounion**. Smješten je na najjužnijem vrhu Atike, 60 metara iznad mora, na litici s koje se pruža veličanstven pogled na Egejsko more i otoke u daljini. Hram je izgrađen oko 440. godine prije Krista, kako bi nadomjestio prethodni hram kojeg su uništili Perzijanci.

"PUBLIC TOPOGRAPHY"

Teatar u Epidaurusu

Tvrđava Klis

Budući da su se u Grčkoj svake četvrte godine održavala ne samo sportska, već i umjetnička (prvenstveno glazbena i dramska) natjecanja, teatri su također zauzeli važno mjesto u njihovoj arhitekturi.

Od svih antičkih teataru, **teatar u Epidaurusu** je najljepši i najočuvaniji. Imao je kapacitet od 13 000 mjesta, podijeljenih u dva dijela. 21 red bio je namijenjen građanima, dok su preostala 34 reda osigurana za svećenike i vladare. Sa svojim promjerom od 114 m najveće je grčko kazalište. Zbog svoje specifične konstrukcije, koja nije pratila standardne mjere, imao je izrazito dobru akustičnost.

Njegova posebnost rezultat je specifičnog helenističkog shvaćanja arhitekture, u kojem se inspiracija, ali i logika donošenja konstruktivnih odluka uvijek temeljila na prirodnim karakteristikama terena na kojem se gradi. U odabranoj prirodnoj padini, usijecale su se pravilne stepenice koje su tvorile sjedišta za gledatelje. Bila su postavljena polukružno, paralelno s padom terena, a u centru, odnosno u podnožju padine bila je smještena kružna ili polukružna orkestra, za zbor i glumce, na koju se nastavljala skena.

Srednji vijek - Utvrđeni položaji i naselja

U tijeku nekoliko stoljeća turbulentnog ranog srednjeg vijeka mogućnosti opstanka starih te osnivanja i izgradnje novih naselja ovisila je prije svega o uvjetima obrane od vanjskih agresija. Iz početnih formacija utvrđenog refugija (ranosrednjovjekovne gradine), razvit će se, kroz stoljeća, mnogi srednjovjekovni gradovi. Modaliteti razvoja uvijek su različiti, ali sve ih karakterizira sustav snažnih obrambenih konstrukcija.

Zid i utvrde integralni su dio fizičke strukture naselja, katkad čak organski istovjetne, međusobno uvjetovane i nerazdvojne. U skromnijim uvjetima, u početnim fazama razvoja i nema posebnih zidanih tvrđavnih konstrukcija, osim nasipa i jaraka. Novo se naselje ograđuje i zatvara neprobojnim zidom vlastitih kuća. Tek će kasnije zidine i snažne kule opasati grad kao zasebne konstrukcije i dati mu tvrđavnu fizionomiju karakterističnu za urbanizam srednjeg vijeka.

Naseljavanje je vezano za ona mjesta koja su, uz ostale povoljne uvjete, svojom prirodnom topografijom pružala mogućnosti optimalne zaštite, bilo kao povremena ili stalna zakloništa. Logično da su i spomenute gradnje pratile konfiguraciju terena te s njim tvorile cjelinu, skoro se organski spajajući s njim. Izvrstan primjer navedenog je **tvrđava Klis**, smještena na prijevoju između Mosora i Kozjaka, na hridi s kojom se stapa i na koju se nastavlja zide tvrđave.

Od pamtivijeka je bio važno strateško mjesto na prometnoj liniji Bosna - dalmatinsko zaleđe - središnji Jadran. Od 9. stoljeća tu je sjedište hrvatskih knezova i kraljeva te moćnih hrvatskih feudalaca. Dramatična zbivanja počinju početkom 16. stoljeća s prvim najezdama Turaka. Nakon bezuspješne obrane Petra Krešimira, Klis je od 1573. pod turskom vlašću kao stalna prijetnja Dalmaciji i njezinim gradovima. U vrijeme Kandijskog rata ponovo dolazi pod mletačku upravu te se od 1648. do 1797. godine tvrđava dograđuje i modernizira, no njezina vojno-strateška važnost promjenom političkih prilika sve više blijedi.

"PUBLIC TOPOGRAPHY"

Renesansa

Piazza del Campidoglio

Prihvatajući zatečeno stanje, tj. nepravilni kosi položaj stare Palače konzervatora prema Palači senatora, Michelangelo je ostvario trapezni oblik trga kao jedino racionalno rješenje. U takvoj iznuđenoj situaciji njegovo je majstorstvo i genijalnost što je taj trapez prethodno i unaprijed obilježio konjaničkom skulpturom kao fokusom kompozicije, a četvrtu stranu trga ostavio otvorenu. Središnjom postavom Palače senatora s naglašenom aksijalnom monumentalnošću (toranj), uz pratnju dvaju bočnih neutralnih i arhitektonski istovjetnih korpusa, ostvario je do tada neviđenu kompoziciju čija se os simetrije preko cijelog trga protegla do horizonta. Prostor trga, iako je svojom četvrtom stranom otvoren, omeđen je balustradom što nosi niz skulptura. Trapeznim otklonom, tj. sužavanjem razmaka između bočnih fasada također je postignut dojam njegove relativne zatvorenosti. Kapitolski je trg sa svojom jasno naglašenom osi, koja se pruža u beskraj iznad krovova grada, aksijalno simetričan. No on je istovremeno koncentričan, što je napose potencirano postavom skulpture u težište trapeza i središte podne elipse i njezinih radijala.

Tijekom godina je rimski kapitol izgubio značenje svetog mjesta, zbog svoje transformacije u mjesto zasjedanja vlade i dom rimskih cehova. Michelangelo je vratio neke od zaboravljenih ideala o brijegu kao svetom mjestu, što je vidljivo u dizajnu uzorka popločanja ovalne forme na trgu, koji označava centar svijeta, dok dvanaesterokraka zvijezda u sredini predstavlja sazviježda. Rub ovala je blago upušten ispod razine trga, dok mu je središte blago uzdignuto.

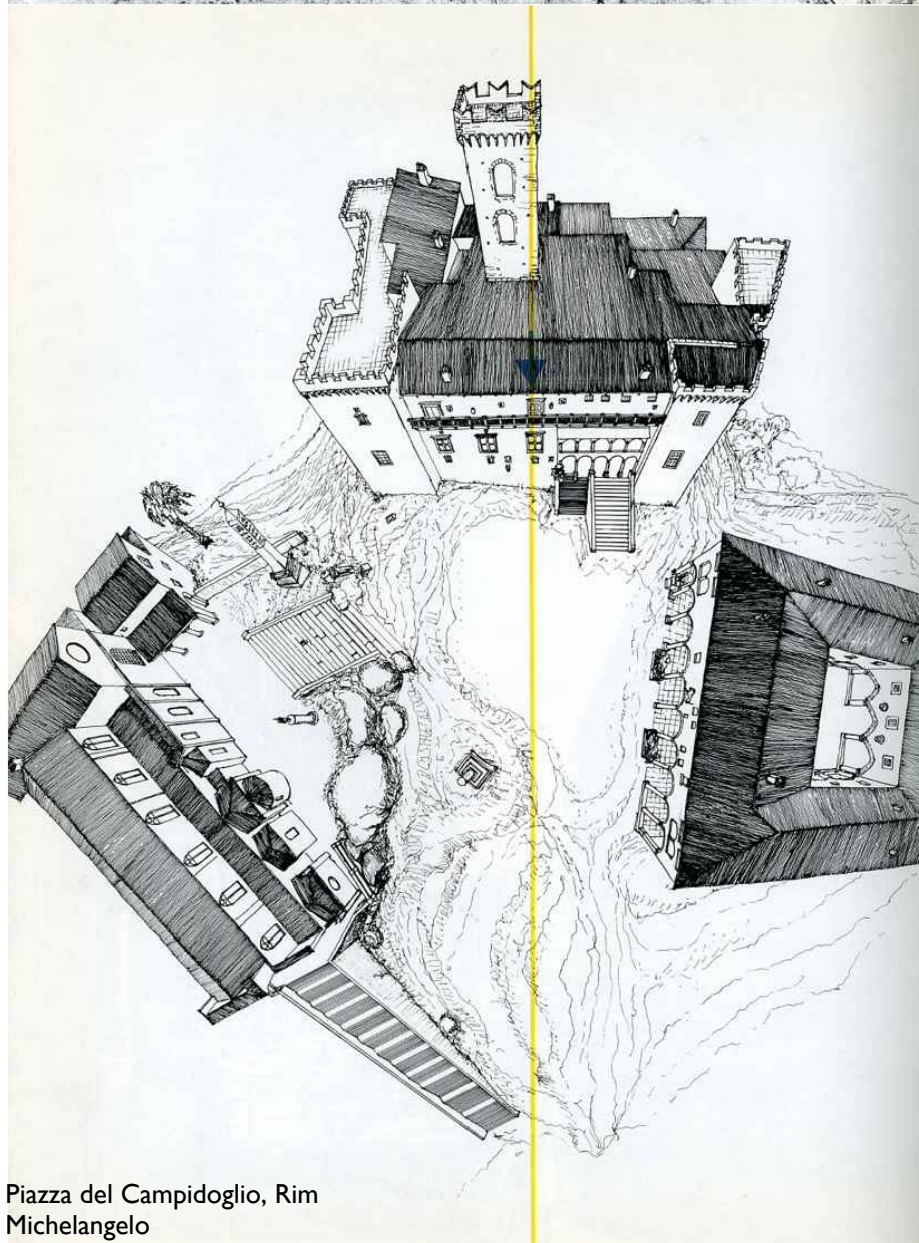
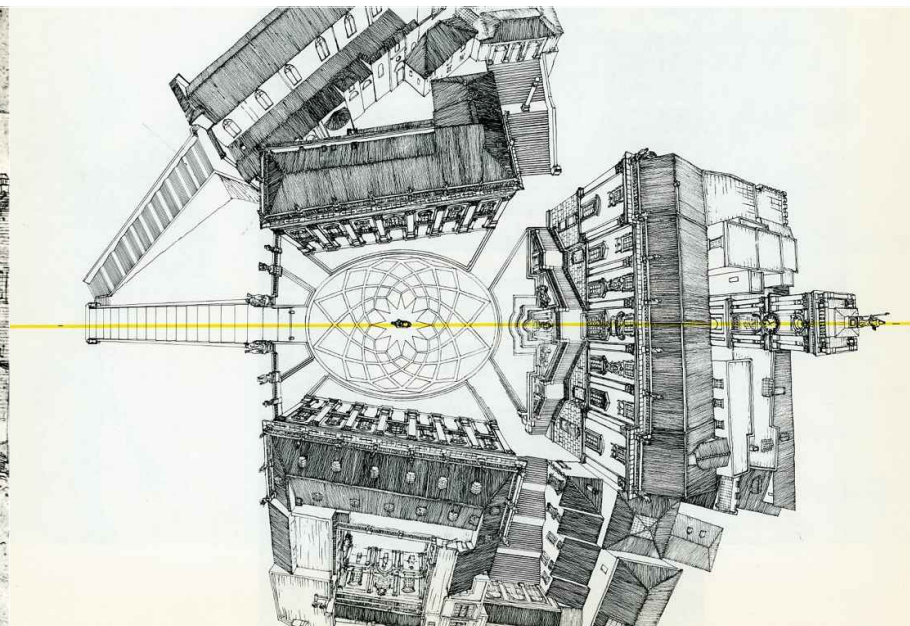
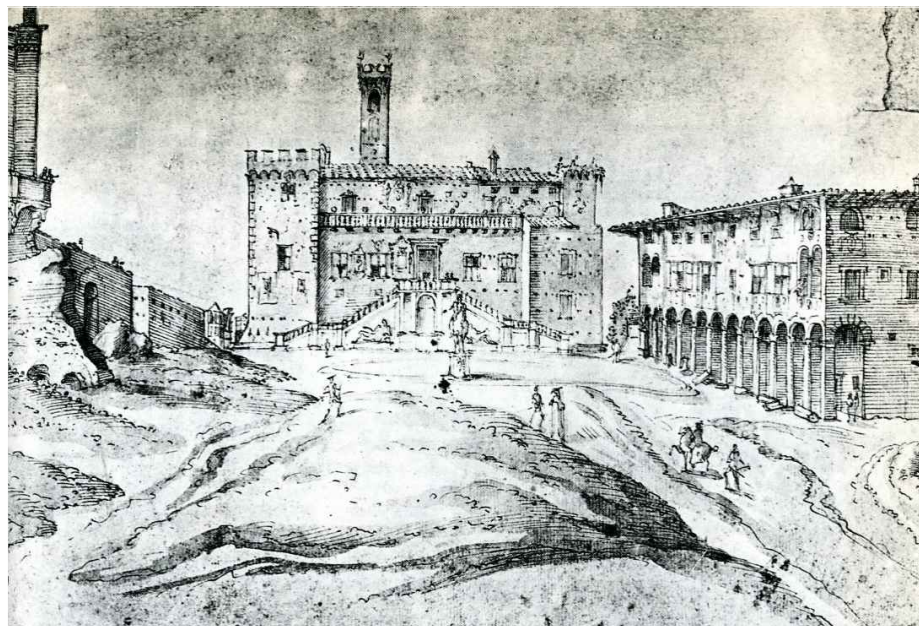
Michelangelovo monumentalno stubište, Cordonata, koje se proteže od podnožja brijega do „pročelja“ trapeznog prostora, još je jedan važan element cjelokupnog dizajna. Cordonata je dugo i široko stubište, s nešto većim gazištima, što stvara veliku gestu dolaska, kako se čovjek podiže prema prostoru trga koji se otvara pred njim.

Ars fortificatoria

Nova ratna tehnologija vatrenog oružja nametnula je gradovima novi sustav obrane bitno različit od onoga srednjovjekovnog. Počelo je nasipom zemlje koji se svojom debljinom i materijalom pokazao neusporedivo učinkovitijim u preuzimanju udara topovskog zrna od starih zidanih i masivnih konstrukcija. Kopali su se tako oko gradova sve veći, širi i dublji opkopi kako bi se dobio zemljani materijal za sve veće i brojnije nasipe.

Na istaknutim strateškim točkama trebalo je izgraditi oko grada ili položaja nove sustave obrane sa zemljanim nasipima i skošenim vanjskim licem koji će ih zaštititi od neprijateljske topovske paljbe, ali i na sebi moći podnijeti teško novo oružje - topove - kojim se kontrolira cijeli okolni teritorij i tako čini uspješnu protutežu neprijateljskom topništvu. S obzirom na smještaj takvih utvrđenja na povišenim položajima i oko samih naselja, ona su morala pratiti konfiguraciju terena, kojoj su se prilagođavala. Zidani dijelovi bedema nastavljali su prirodni teren i s njim tvorili cjelinu, kakav je primjer i **tvrdava Gripe u Splitu** iz druge polovice 17. stoljeća.

Smještena je na položaju s kojeg se kontrolirao pristup gradu te je bila ključan dio obrane Splita, a i danas je izvrsno očuvana.

Piazza del Campidoglio, Rim
Michelangelo

Tvrđava Gripe

Tvrđava Gripe - jug - pogled na cortinu

"PUBLIC TOPOGRAPHY"

Teren na kojem je izgrađena utvrda posjedovao je osobine pogodne za takvu gradnju; prostor oblikovan prirodnim grebenima pružao je izvrsnu podlogu za temeljenje, a smjer pružanja grebena (istok-zapad) omogućio je njihovo korištenje kao sastavnog dijela zida tvrđave.

20. stoljeće

Casa Malaparte

Adalberto Libera

Capri, Italija, 1937.

Svojem položajem i odnosom prema terenu, Casa Malaparte može se usporediti s već spomenutim Posejdonovim hramom na rtu Sounion. Smještena je na punti Massullo, na istočnoj strani otoka Capri, u Italiji. Iz daljine se doima poput crvene kutije urezane u stijenu, nad kojom dominira obrnuto piramidalno stubište, koje se uzdiže do ravne krovne terase. Stube imaju dvostruku funkciju: prilikom penjanja, omogućuju pogled na more i nebo, a prilikom spuštanja, usmjeravaju pažnju promatrača prema nešto drugačijoj slici prirode; nakupini stijena, prošaranom samoniklim biljem, na kojoj kuća leži. Klif je visok 32 metra i zakrivljeni zid na krovu kuće je jedini element koji umanjuje nelagodu zbog položaja daleko iznad razine mora, s kojeg se pruža pogled na zaljev Salerno.

21. stoljeće - Suvremeni primjeri

Muzej Royal Collections

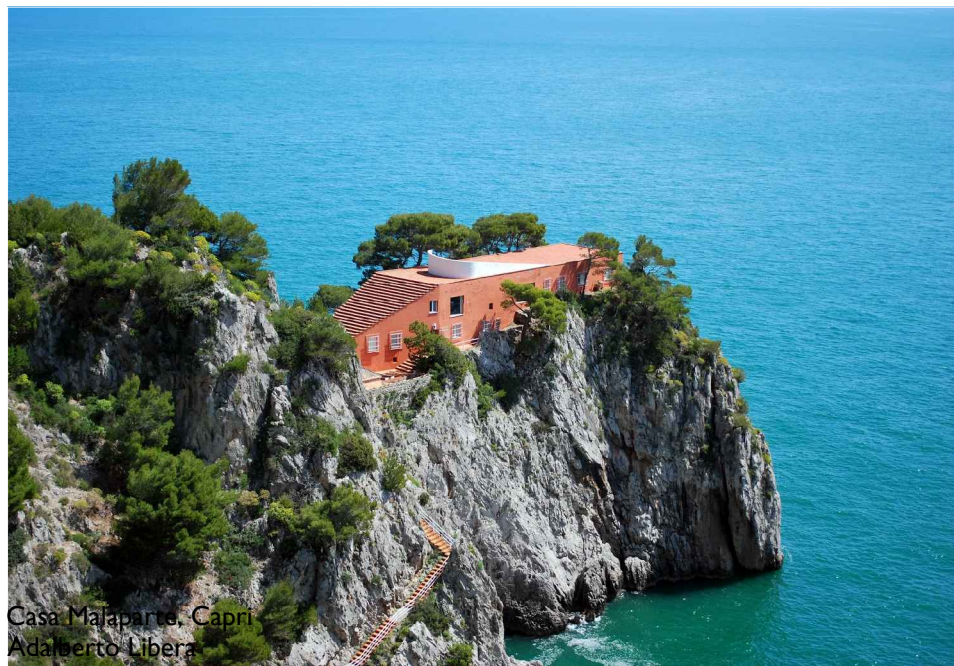
Mansilla+Tuñón

Madrid, Španjolska, 2000. - ...

Iz urbane perspektive, projekt je baziran na dvama temeljnim načelima: s jedne strane, Muzej Royal Collections trebao bi biti dijelom prirodno-umjetnog krajolika zapadnog ruba Madrida, a s druge je nužno održati otvorenu prirodu trga La Almudena i očuvati poglede na parkove i vrtove podno zapadne litice grada. Muzej, u svojoj linearnoj strukturi, postaje nastanjeni potporni zid, reducirajući time objektivni (fizički) i subjektivni (kolektivna svijest) utjecaj na monumentalnu bazu Kraljevske palače.

Cilj je bio isprojektirati građevinu koja je nevidljiva s trga La Almudena, tako da zauzima prostor pod zemljom. Muzej Royal Collections upotpunjuje bazu (postament) Kraljevske palače, stvarajući prostor koji slijedi linije same Palače. Jednostavna i kompaktna zgrada te konstrukcija u kojoj se očituje svijest o tome kako su maksimalna fleksibilnost i potencijal mogući isključivo unutar strogog reda. Korišteni su materijali Kraljevske palače i njena dostojanstvena konstrukcija kao glavna karakteristika, s modernim dizajnom; teškim, a ipak laganim, tamnim, a opet transparentnim.

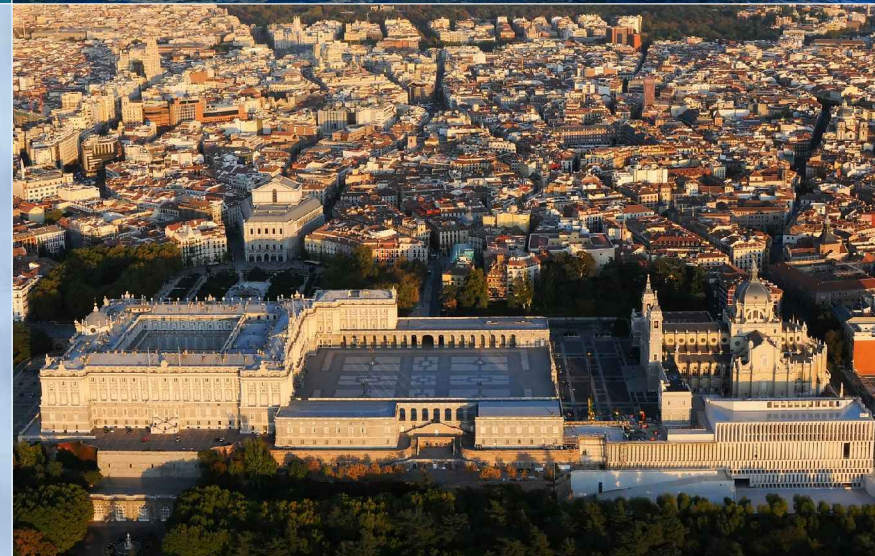
Muzej Royal Collections je postament Palači izvana; okvir za poglede na vrt i izložke iznutra. Najvažnije stvari već postoje; samo ih je potrebno učiniti vidljivima.

Casa Malaparte, Capri
Adalberto Libera

Muzej Royal Collections, Madrid
Mansilla+Tuñón

"PUBLIC TOPOGRAPHY"

Muzej San Telmo

Nieto Sobejano

San Sebastián, Španjolska

2005. - 2011.

Svaki arhitektonski projekt u sebi nosi svijest o granici, u konceptualnom smislu, što određuje razvoj njegove prostorne, ali i strukturalne konfiguracije. Materijalizacija te granice može se pojaviti kao jasna ili zamagljena, može biti snažna ili nježna, izražavati lakoću ili težinu, no ta odluka nije nevažna, zato što odražava karakterističan stav kada se radi o brojnim diskontinuitetima s kojima se suočavaju gradovi današnjice. U nekim slučajevima ti diskontinuiteti su preklapljeni na jasan i izrazito skladan način, kao u potezu zemlje na kojem Mount Urgull susreće povijesni centar San Sebastián: između prirode i grada; horizontalne ravnine i topografske uzvisine; kopna i mora; povijesnih i sadašnjih građevina. Možda je upravo zbog toga obnova i proširenje Muzeja San Telmo, smještenog na razdjelnici prirodnog i urbanog krajolika, zahtijevala ne samo funkcionalnu i volumetrijsku prilagodbu programu i mjestu, nego, iznad svega, savjestan arhitektonski odgovor na frontalnu poziciju lokacije. Ovaj pristup, ipak, utjelovljuje kontradikciju: fizička granica nastoji izraziti svoju autonomiju u okolini u koju se građevina, paradoksalno, želi uklopiti.

Odgovor na tu dilemu predstavljen je slikom dugog, nastanjenog zida, čiji plan evocira distordiranu geometriju samostana i obližnjih vojnih bastiona, na mjestu gdje se spajaju s planinom. Kao izraz novog diskontinuiteta, građevina/zid manifestira dvojnosti - prirodno/umjetno, suvremeni senzibilitet/povijesni zapis - kao podlogu projekta.

Nova zgrada utjelovljuje ideju koja daje značenje svakom od materijalnih i konceptualnih aspekata projekta: pomiče se i mijenja smjer kako bi naglasila pješački pristup planini Urgull kroz veliko stepenište, konfigurirala otvoreni, vanjski izložbeni prostor, i definirala novu urbanu sliku muzeja. Kao izraz prirodno-umjetne dvojnosti koja se provlači kroz cijeli projektni prijedlog, zgrada uzima oblik perforirane metalne kože koja omogućuje rast lokalnih biljnih vrsta. To platno, razvijeno u suradnji s umjetnicima Leopoldom Ferránom i Augustinom Otero, kao kombinacija aluminijskih komada dizajniranih za tu priliku, transformirano je u neprocjenjivu intervenciju koja prepoznaje ulogu arhitekture vis-à-vis javnoj umjetnosti. Pojavnost proširenja novog Muzeja San Telmo mijenjat će se u skladu s godišnjim dobima, stapajući se s vegetacijom planine Urgull ili utvrđujući svoju samostalnost u dugom, neprekinutom, zig-zag zidu: neočekivana metafora teško odredive granice gdje arhitektura i grad susreću krajolik.

Muzej San Telmo, San Sebastián
Nieto Sobejano

"PUBLIC TOPOGRAPHY"

Dvorac Hambach

Max Dudler

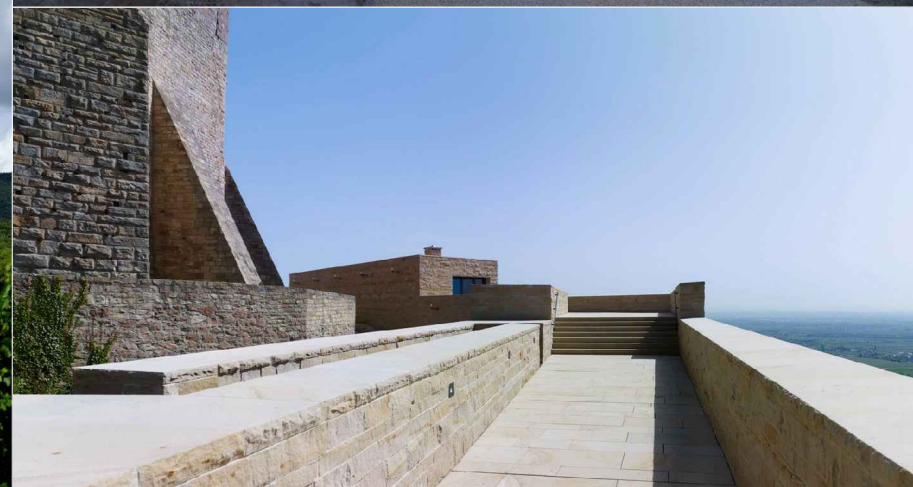
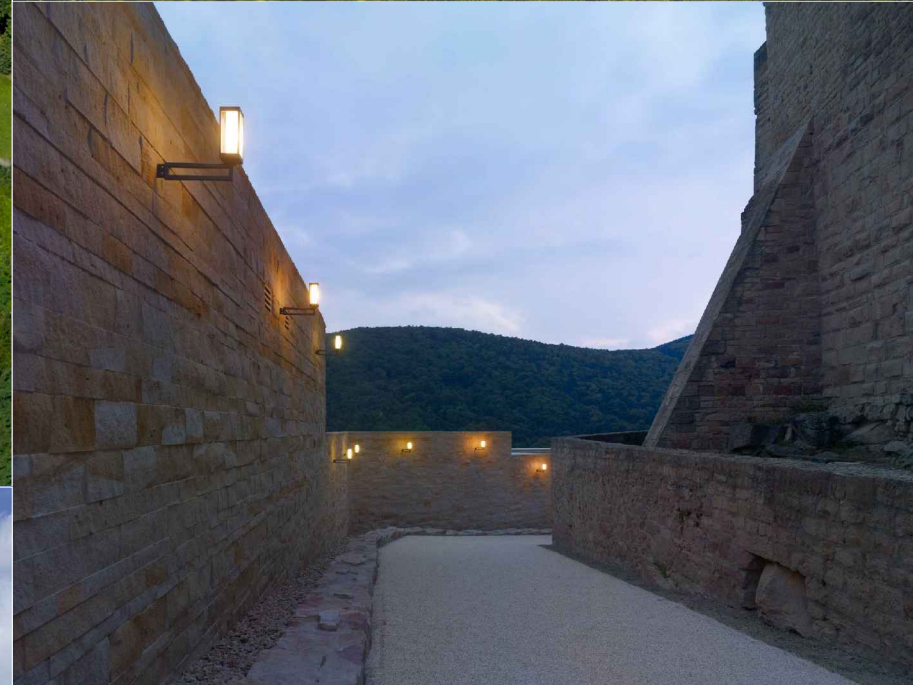
Neustadt an der Weinstrasse, Njemačka

2011.

Jedan od primjera obnove i revitalizacije nekada vojnog sklopa je dvorac Hambach u Njemačkoj. Još od svog osnutka 305. godine, kada je bio kasnorimska utvrda, dvorac je bio značajno modificiran tijekom stoljeća koja su uslijedila. Nakon što je 2002. godine pripao fondaciji zaduženoj za svoje očuvanje, donesena je odluka o opsežnoj modernizaciji, preoblikovanju i novim konstrukcijskim zahvatima. Na raspisanom natječaju je pobijedio arhitekt Max Dudler. Inzistirao je na tome da svaki dodatak povijesnoj građevini poveća njenu izvornu vrijednost, umjesto da je zasjeni. Isto tako, odlučio je poštovati duh mjesta i na projektantske izazove odgovoriti „prikladno riječniku postojeće strukture“. Imajući na umu gotovo dvije tisuće godina dugu povijest, nastojao je suptilno nadograditi zatečenu arhitekturu, a da pritom ne naruši i prirodni ambijent u kojem je smještena. Uravnotežena cjelina počiva na tradicijskim i povijesnim postavkama, ali ima moderan izričaj. Novi restoran, sa svojom panoramskom kamenom terasom koja otvara nevjerovatne vizure prema okolnom krajoliku, također ima polazište u pozicioniranju i osnovnim postavkama obrambenih zidova. Koncept „stvaranja nove zgrade iz zida“ korespondira s ansamblom u cjelini. Rezultat je nenametljiva struktura pročišćenih linija, koja komplimentira dvorcu i pritom posjetiteljima nudi iskustvo koje poštuje povijest.

Dvorac Hambach, Neustadt an der Weinstrasse, Njemačka
Max Dudler

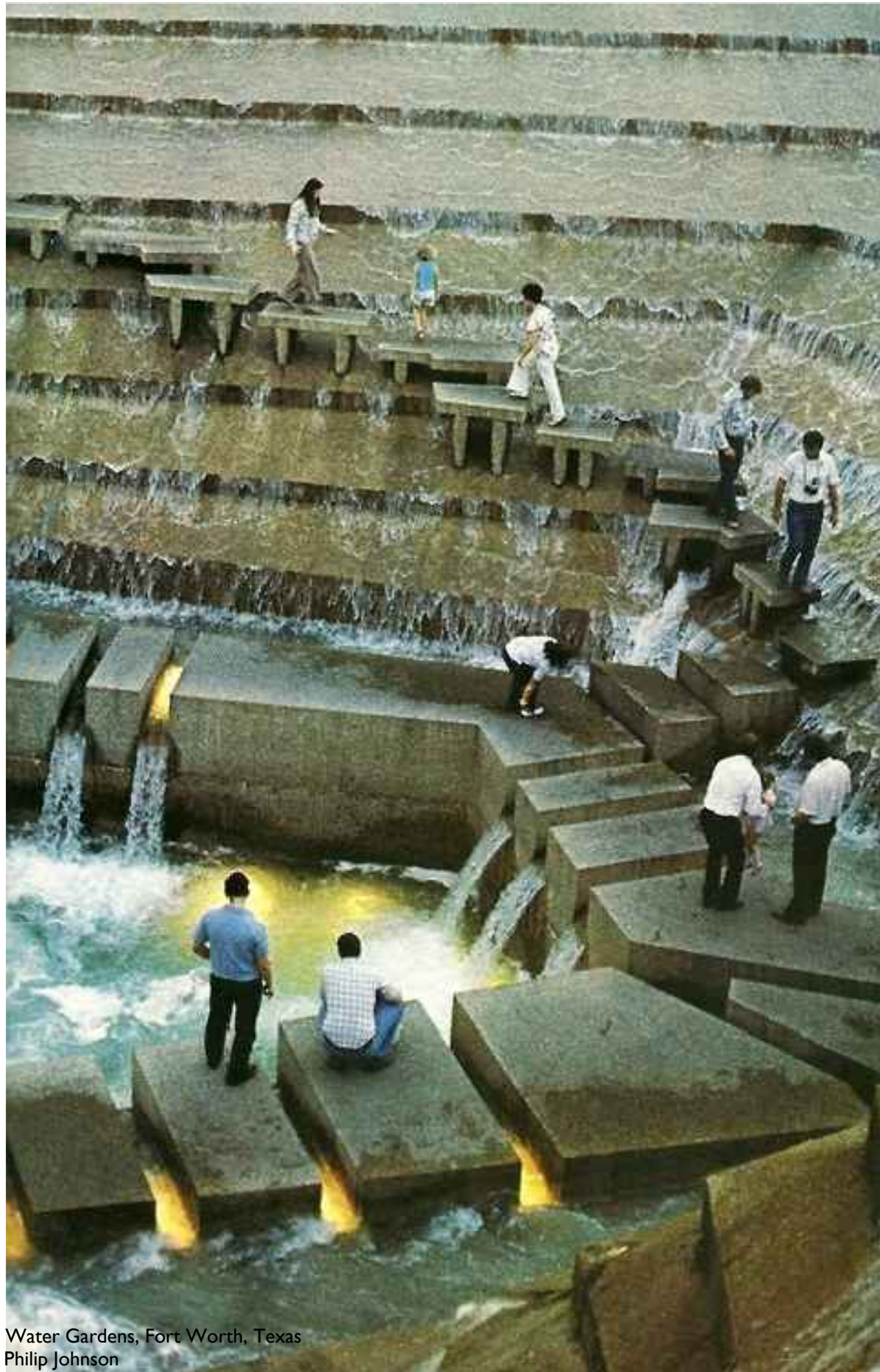
"PUBLIC TOPOGRAPHY"

Zaključak

Od prapovijesti pa do današnjih dana, čovjek je imao potrebu svojim djelovanjem utjecati na prostor u kojem živi, kako bi ga prilagodio sebi i svom načinu života. Iako nisu imali formalno obrazovanje kao današnji graditelji, građevinari i arhitekti, u prošlosti su ljudi intuitivno odgovarali na stanje koje su u prostoru zatekli. Topografija je uvijek bila prisutna kao jedna od važnijih polazišnih točaka za donošenje odluka o mjestu ili načinu gradnje neke urbane tvorevine, počevši od prvih nastambi pa do današnjih, složenijih, oblika. Čak bi se moglo reći kako je čovjekovo "oslušivanje" prirode sa svakim sljedećim stoljećem sve više blijedilo, u arhitekturi jednako kao i u drugim poljima, stoga su danas kuće koje izgledaju kao topografski elementi i svojim prostornim odrednicama prate prirodu, češće kuriozitet, nego uobičajena pojava.

Ali uzevši u obzir interes javnosti za takvim projektima, i činjenicu da imaju sve veći odjek u različitim društvenim krugovima kada se završe i daju na korištenje, postaje jasnije kako se priroda, odnosno topografija, i njeni elementi nikako ne bi smjeli zanemarivati prilikom procesa projektiranja, čak štoviše, trebali bi biti dobrodošli, budući da upravo zbog njih svaka kuća postaje jedinstvena i posebna; ne može se pronaći nijedna slična, jer svaka odgovara na uvjete specifične lokacije, čime projekt postaje prepoznatljiv i prepoznat.

Dakle, očito da je čovjekova potreba za suživotom s prirodom i dalje prisutna, makar ponekad samo podsvjesno, i stoga je ne treba gasiti. Projektantima će dati odgovore na neka pitanja u samom procesu stvaranja, a korisnici nastale arhitekture će u njoj uživati jer će dobiti ponešto od oba svijeta. Prirodu i arhitekturu u jednom... Public topography.

Water Gardens, Fort Worth, Texas
Philip Johnson

Literatura

Majić, M. (2011.) Arhitektura Splita 1945.-1960., Split

Milić, B. (1990.) Razvoj grada kroz stoljeća 1: Prapovijest - antika, Zagreb

Milić, B. (1995.) Razvoj grada kroz stoljeća 2: Srednji vijek, Zagreb

Milić, B. (2002.) Razvoj grada kroz stoljeća 3: Novo doba, Zagreb

Marasović, J., Marasović, K., Marčić, V., Perojević, S. (2002.) Prostorni razvoj rta Bačvice u Splitu, Zbornik Tomislava Marasovića, Split

Perojević, S. (2012.) Utvrđivanje Splita u XVII. stoljeću, doktorski rad, Arhitektonski fakultet, Zagreb

Perojević, S. (2015.) Konzervatorski elaborat zgrade Dalmacijavina, Split

Hejduk, J., Villa Malaparte, Domus 605, 1980.

www.mansilla-tunon.com

www.nietosobejano.com

www.maxdudler.com

---

poMORSKI muzej
Katalinića brijeg

ORTOFOTO LOKACIJE I OBUHVAT

FOTOGRAFIJE LOKACIJE

FOTOGRAFIJE LOKACIJE

PRIJEDLOG PROGRAMA

Potreba izlaganja građe vezane uz more i pomorstvo u Splitu je prepoznata još davne 1925. godine. Tada je na inicijativu organizacije poznate pod nazivom Pomorska straža otvorena Jadranska izložba koja je prezentirala hrvatsko primorje i njegovo privredno stanje. Godinu dana kasnije donesena je odluka da se na temelju ove izložbe osnuje prvi Pomorski muzej u Splitu. Nešto manje od stoljeća kasnije, muzej se našao nasukan na vrhu brda, u Tvrđavi Gripe gdje je danas smješten, a u međuvremenu je selio po cijelom gradu.

Nakon izgradnje Doma Jadranske straže, čiji je kamen temeljac položen na Zvončacu 1931. godine, muzej je dobio svoje prve prave prostorije. Drugi svjetski rat prekinuo je rad muzeja, a potom je došlo do promjene njegova ustroja i lokacije. 1956. je ponovno otvoren za javnost, i to u palači Milesi, u samom centru grada.

U godinama koje su uslijedile ovaj muzej je bio jedna od najposjećenijih ustanova u gradu, dok danas ima izrazito slabu posjećenost i vidljivost programa koje organizira. Njegova lokacija samo je jedan od razloga za takvu situaciju.

Današnji Pomorski muzej koristi tek 1130 m² unutrašnjeg prostora, a dvorište u kojem se nalaze neki eksponati dijeli s Državnim arhivom i Umjetničkom akademijom.

Preseljenje muzeja na primjereniju lokaciju, u ovom slučaju Katalinića brijeg, osnažilo bi mediteransku orijentaciju Splita kao pomorskog centra Republike Hrvatske. Iako smješten na poluotoku, grad ima gotovo kopneni karakter i nije ostvarena nikakva veza među različitim dijelovima njegove obale. Budući da ne postoji dovoljno javnih i kulturoloških sadržaja na temu pomorske povijesti i orijentacije Splita, osnivanje novog muzeja koji bi obuhvatio zbirke postojećeg Pomorskog muzeja, malakološku zbirku Prirodoslovnog muzeja, bogatu pomorsku arheologiju, a možda i brodski park, doprinijelo bi upoznavanju lokalnog stanovništva s nedovoljno istraženom komponentom gradske povijesti. Gradska zajednica dobila bi priliku za identificiranje sa životom s morem i uz more. Novi muzej bi postao mjesto susreta s kulturnim, povijesnim i prirodnim značajem; nova obalna točka grada.

Takvo lociranje muzeja može pokrenuti i oživljavanje drugih važnih točaka priobalnog pojasa grada, primjerice buđenje zatvorenog dijela splitskog brodogradilišta koji čuva brojne makete brodova, ali i gradski akvarij u uvali Bačvice koji nikada nije zaživio u svojoj prvotnoj namjeni.

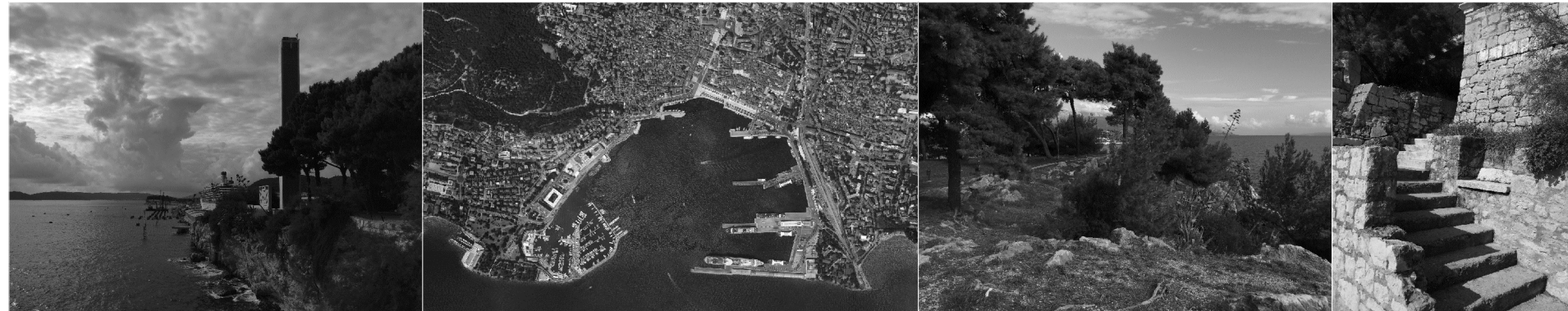
Iako je posljednjih nekoliko godina bilo više različitih vizija definiranja istočne obale, a samim time i dijela splitske luke u kojem se nalazi zgrada Dalmacijavina te Katalinića brijeg u pozadini, većina njih nije vodila računa o javnom prostoru i odnosu grada i mora. Bilo kakav ekskluzivan turistički sadržaj, uz sve svoje ugostiteljske i komercijalne dodatke, vjerojatno bi isključio lokalno stanovništvo iz jednog od najzanimljivijih i očuvanja vrijednih gradskih prostora, a time bi nastala jedna nova slika grada koji sve više gubi vlastiti identitet.

FOTOGRAFIJE DANAŠNJEG POMORSKOG MUZEJA

Super lungo mare

Veza s morem

Katalinića brijeg + Spomen kompleks

Prirodni ambijent

lokacija iznimne vrijednosti
važno mjesto u memoriji grada

povezivanje gradske luke i uvale Bačvice
neprekinuta obalna linija

očuvanje duha mjesta

povezanost vrha i dna hridi

Topografija

Priča

Pogled

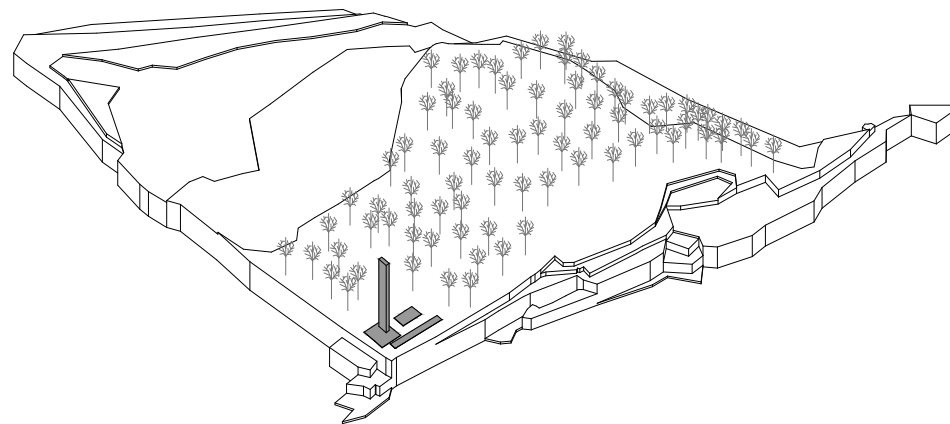
Epicentar

pogled prema pučini

kvaliteta stijene kao uvjet pozicioniranja kuće

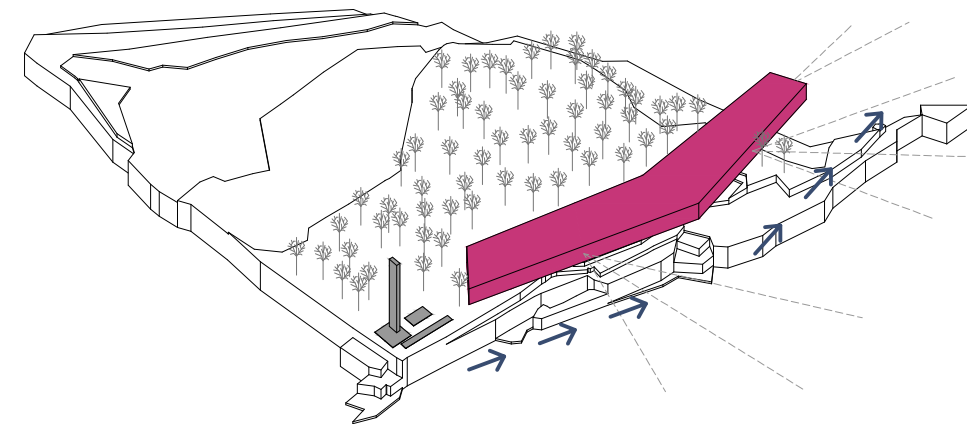
stvaranje središta izložbenog prostora

pričanje o pomorskoj povijesti i sadašnjosti

postojeća situacija

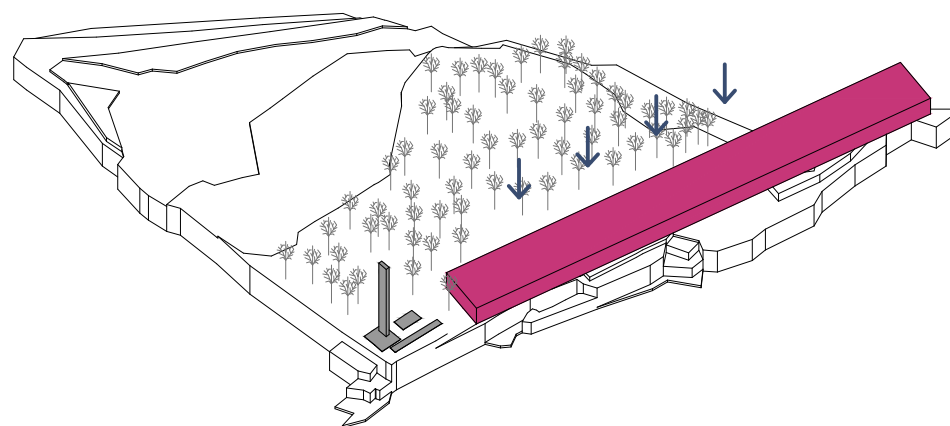
klif + šuma + Spomen kompleks

promjena smjera volumena kuće

prati se geometrija slojnice

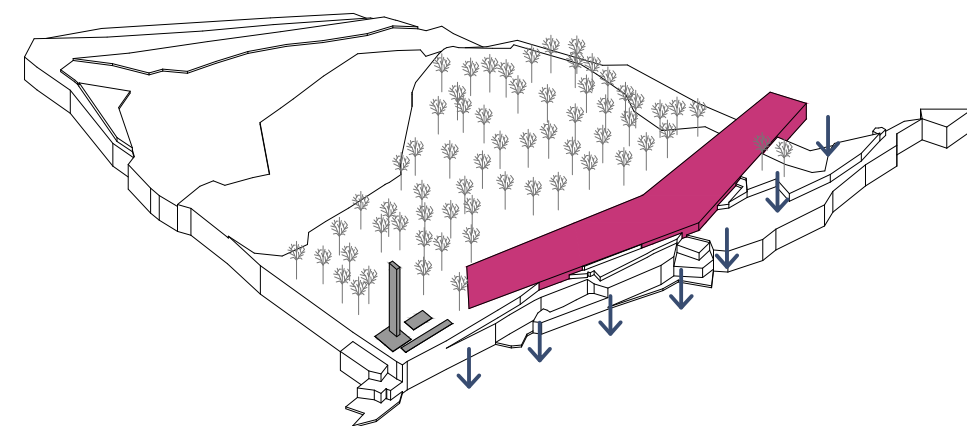
otvaraju se nove vizure prema pučini i uvali Bačvice

postavljanje volumena kuće na rub klifa

većina stabala ostaje sačuvana

Spomen kompleks kao produžetak muzeja

volumen kuće se upušta u teren

cijela visina je skrivena

pogled s mora na klif ostaje gotovo nepromijenjen

Spomen kompleks i šuma u prvom planu

Lokacija i kontekst

Iako je o lokaciji već dosta rečeno u uvodnom dijelu komentorskog rada, važno je ponoviti kako je Katalinića brijeg već dugi niz godina važno mjesto u memoriji grada Splita, i o njemu se uvijek vode polemike. Svi stanovnici grada imaju svoju viziju mogućeg razvoja tog jedinstvenog lokaliteta. Klif koji se uzdiže iznad razine mora, pogledi prema pučini, blizina gradske jezgre i uvale Bačvice, zgrada Dalmacijavina sa zapadne strane brijega, gusta borova šuma... Sve su to važni elementi koji utječu na percepciju tog mjesta kroz povijest, ali i na viđenje njegovog budućeg razvoja.

Sadašnje stanje bi se u dogledno vrijeme svakako trebalo poboljšati. Iako je veliki napredak ostvaren u prosincu 2013. godine, obnovom Spomen kompleksa - svjetionika, reljefa i grobnice - ostatak parka u kojem se nalazi, poznatijeg kao Park pomoraca, nije doživio značajnije estetske, a ni organizacijske promjene već nekoliko desetaka godina.

Natječaj za istočnu obalu, koji je trebao riješiti i problem Katalinića brijega, nije dočekao realizaciju. Postoji mogućnost da će se nešto promijeniti zbog nedavnog zahtjeva za uvrštenja zgrade Dalmacijavina u registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, što bi moglo pokrenuti i rješavanje prostornih problema šire zone, uključujući i Katalinića brijeg.

Koncept

Kao moguće rješenje problema lokacije, nudi se preseljenje postojećeg Pomorskog muzeja iz prostora na tvrđavi Gripe, na Katalinića brijeg, u Park pomoraca. Jedan od razloga je svakako i manjak kvadrature, zbog čega muzej nije u mogućnosti istovremeno predstavljati sve svoje eksponate, ali iznad svega, riječ je o tome da jedan tako specifičan program zahtijeva prostor koji se na neki način tematski, barem u konceptualnom smislu, nadovezuje na sadržaj.

Katalinića brijeg je idealan, i zbog odnosa s morem, i zbog blizine luke, a budući da je još 1958. godine prepoznat kao mjesto na kojem će se odati počast svim našim pomorcima, nema razloga da se taj pomorski dio povijesti grada Splita ne predstavi do kraja na mjestu na kojem je ideja prvi put zaživjela.

Muzej postaje cjelina zajedno sa svjetionikom, reljefom i grobnicom, ali i prirodnim obilježjima mjesta - klifom, šumom i morem. Osnovni volumen postavljen je na rub klifa i jednim dijelom gleda prema jugu, dok je drugi zakrenut prema istoku. Volumen je u cijelosti ispod razine posljednje kote terena, jer najvažniji elementi po kojima je lokacija poznata, moraju ostati u prvom planu; poglavito kada se gradu pristupa s mora, južnom stranom.

Organizacija prostora

Pristup je sa sjeverne strane, kolnim putem do garaže za osoblje i područja za skladištenje, odnosno pješačkim preko upuštenog stubišta koje služi kao naglašeni ulaz, ali i mjesto za okupljanje i neobavezno druženje, neovisno o tome želi li netko posjetiti muzej ili ne. U centralnom dijelu ulaznog prostora smješteni su info pult i garderoba te jezgra s komunikacijama, a prema zapadu su smješteni kafić, koji se prostire po cijelom obodu i zaokružuje navedene servisne sadržaje. Njegov glavni dio postavljen je uz južno pročelje i u punoj visini etaže gleda prema zaljevu i otocima. Na samom kraju nalazi se polivalentna dvorana, za predavanja i projekcije, koja se može koristiti neovisno o režimu muzeja, zbog svog izdvojenog položaja. Volumen koji je pridodan centralnom dijelu, sa sjeverne strane, udomiuje uredske prostore i sanitarne čvorove, a ima i svoj ulaz iz garaže.

Od ulaza prema istoku prostire se izložbeni prostor. Na zidovima su grafički materijali, dok su vitrine slobodno postavljene u prostoru i u njima su značajniji izlošci. Najvažniji dio svakako predstavljaju tri broda iz fundusa muzeja: desantno jurišni brod "Cetina", pramac parobroda "Bakar" i patrolni čamac "Streljko". Oni su pozicionirani na donjoj etaži svojim trupom, ali zbog svoje visine dosežu i do gornje etaže. Iznad njih su svjetlarnici, usmjereni prema sjeveru, koji dodatno pojačavaju dojam važnosti tih eksponata.

Krajnji istočni dio volumena, koji izlazi iz volumena klifa u potpunosti je ostakljen i pruža poglede na uvalu Bačvice. U njemu je smješteno i stubište koje vodi do nivoa morske obale na Bačvicama, što otvara mogućnost za povezivanje potencijalnih budućih projekata na tom području sa prostorom muzeja.

Izložba se nastavlja na donjoj etaži, ali je nešto drugačijeg karaktera. Taj prostor nema prirodno osvjetljenje, mračan je i u njemu su tematske prostorije koje omogućuju jedan drugačiji doživljaj pomorske povijesti. Video sobe, multimedijalne konzole, interaktivni paneli žele posjetiteljima približiti pojedine teme. Osim toga, postoji i trapezasti volumen predviđen kao mjesto za odmor i opuštanje, iz kojeg se pruža pogled na more iz nešto drugačije perspektive. Probija stijenu i izlazi u vanjski prostor kao "dalekozor".

Nakon završetka stalnog postava izložbe, pred posjetiteljem se otvara gostujući izložbeni prostor. U njemu su privremene izložbe i zbirka fotografija, dostupna javnosti. Taj dio muzeja orijentiran je na vanjsko dvorište, koje može biti ekstenzija izložbenog prostora, ali i dio koji, po potrebi, može poslužiti kao mjesto za predstave, koncerte, zapravo bilo koju vrstu javnog okupljanja.

U istočnom dijelu dvorišta je volumen knjižnice kojoj se može pristupiti i izvana, kao i iz muzeja, tako da, poput već spomenute dvorane po potrebi funkcionira i samostalno.

Servisni prostori i glavno skladište također su smješteni na donjoj etaži i imaju izlaz na dvorište, zbog moguće potrebe za unošenjem većih eksponata s vanjskog platoa.

Konstrukcija i materijali

Konstrukcija ukopanog dijela je armiranobetonska. Konstruktivni raster čine T grede visine 80 cm koje nose raspon od 12 m i stupovi debljine 30 cm postavljeni uz obodne zidove i na liniji koja tangira otvore u međukatnoj ploči.

Grede i stupovi koji ih nose međusobno su postavljeni na osnovi udaljenosti od 2.5 m. Dio koji izvire iz stijene na istočnoj strani brijega nose dvije ravninske čelične rešetke postavljene u ravnini pročelja, koje se u svom središtu oslanjaju na dva čelična stupa temeljena ispod razine obalne šetnice. Međukatna konstrukcija je betonska, odnosno spregnuta konstrukcija trapeznog čeličnog lima i betona na istočnom kraju kuće. Krov je također armiranobetonski, s tankim zemljanim supstratom na pojedinim dijelovima, osim pokrova svjetlarnika koji su od izolacijskih aluminijskih krovih panela. Dijelovi pročelja koji gledaju na unutarnje dvorište, jedan dio južnog pročelja i cijeli istočni dio volumena muzeja imaju polustrukturalnu aluminijsku fasadu.

Unutarnji pregradni zidovi su od gipskartonskih ploča na metalnoj podkonstrukciji, a mjestimično od leksana. Sva stubišta su betonska, sa staklenom ogradom.

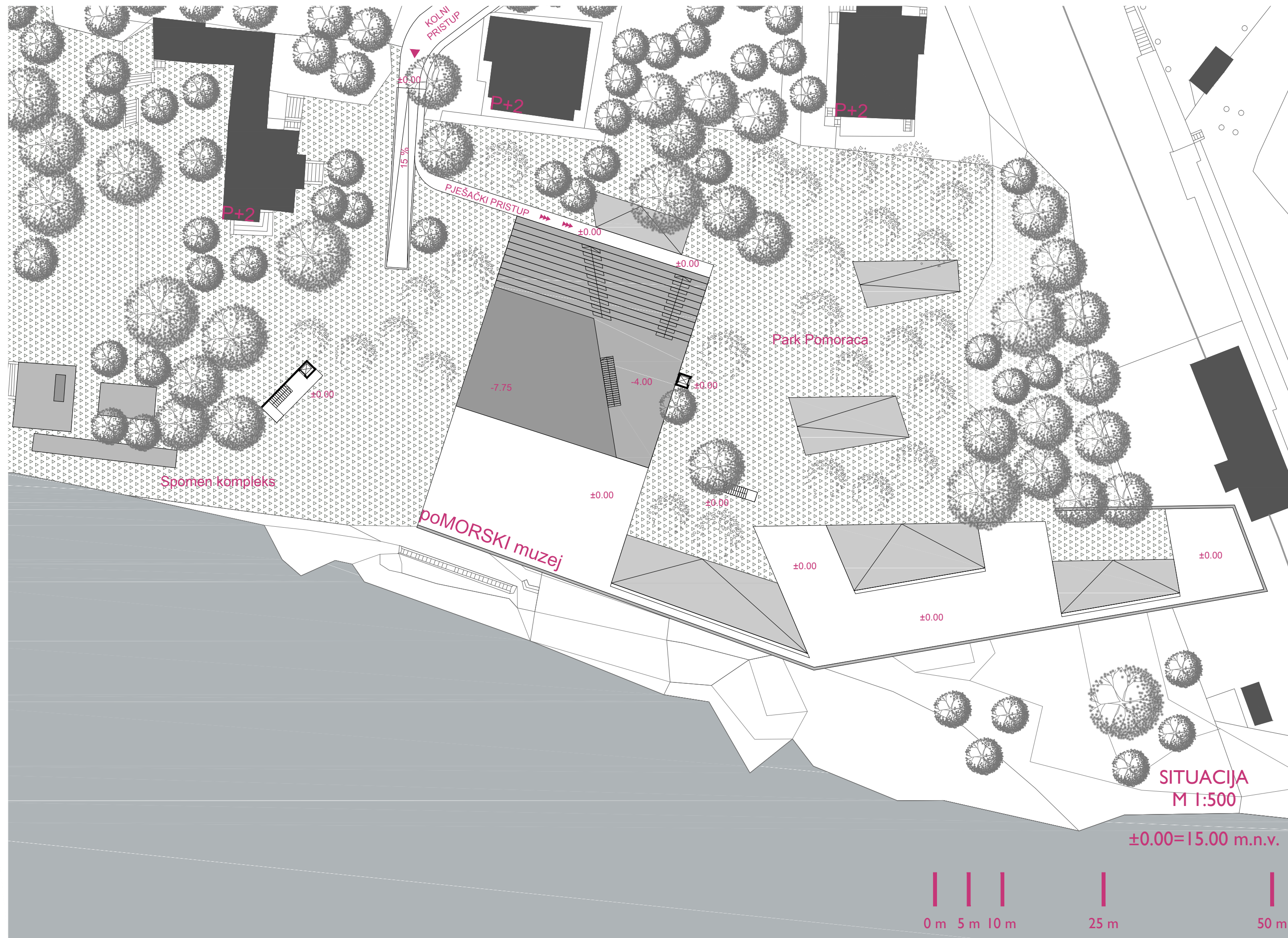
Trajektna luka

Uvala Bačvice

SITUACIJA
M 1:1000

±0.00=15.00 m.n.v.

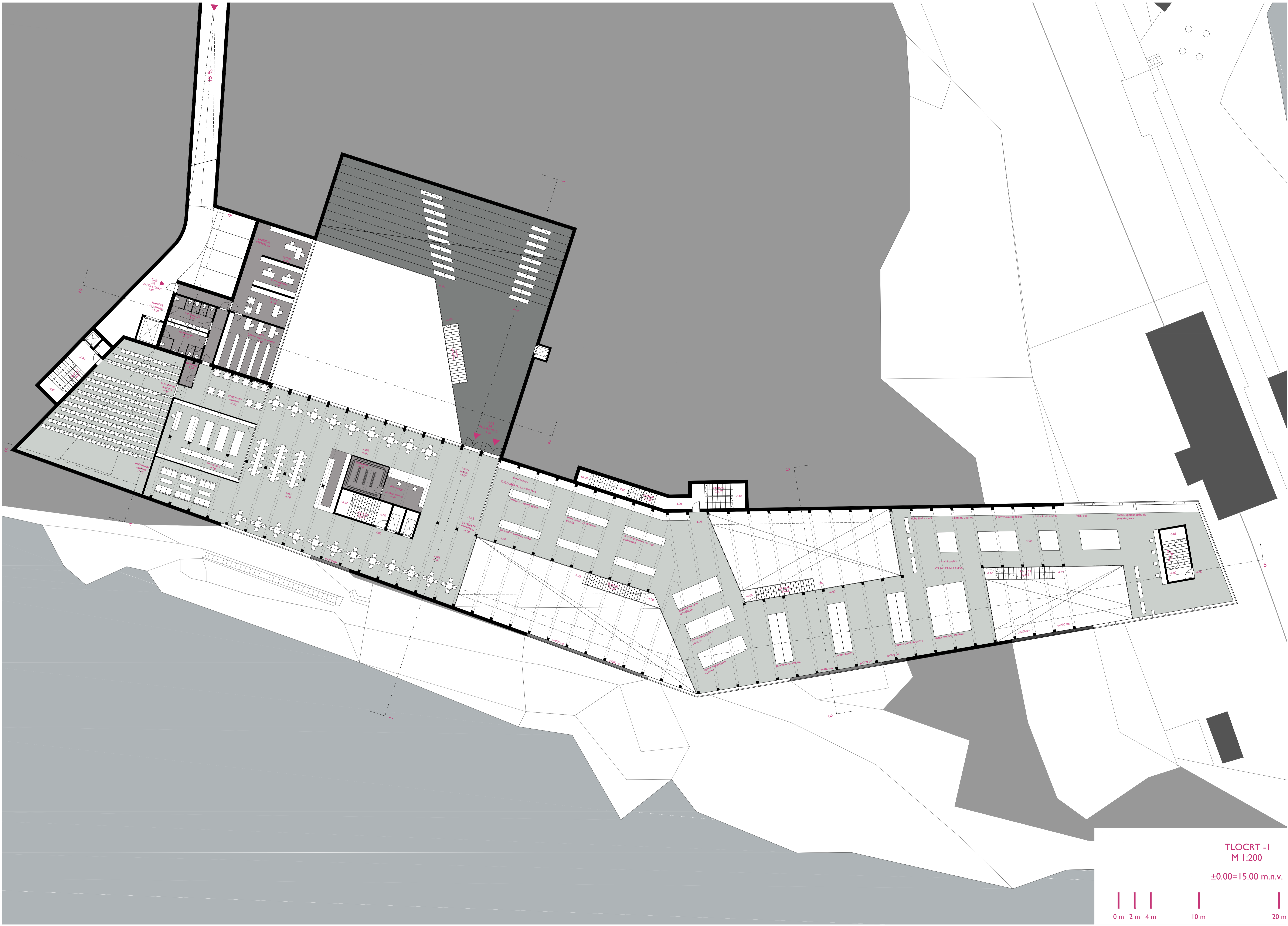

SITUACIJA
M 1:500

$\pm 0.00 = 15.00$ m.n.v.

TLOCRT - I
M 1:200

±0.00=15.00 m.n.v.

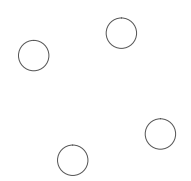
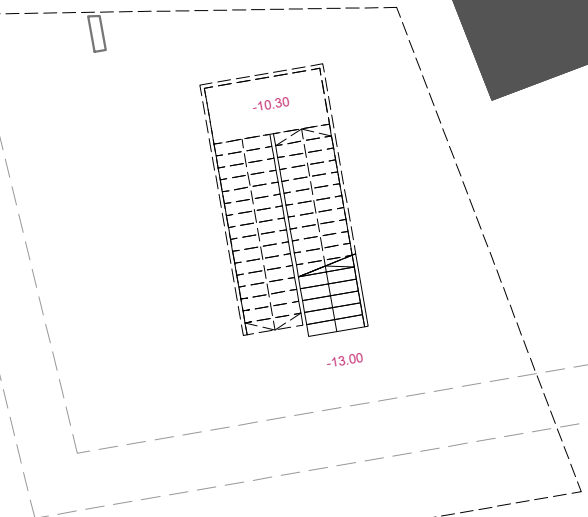
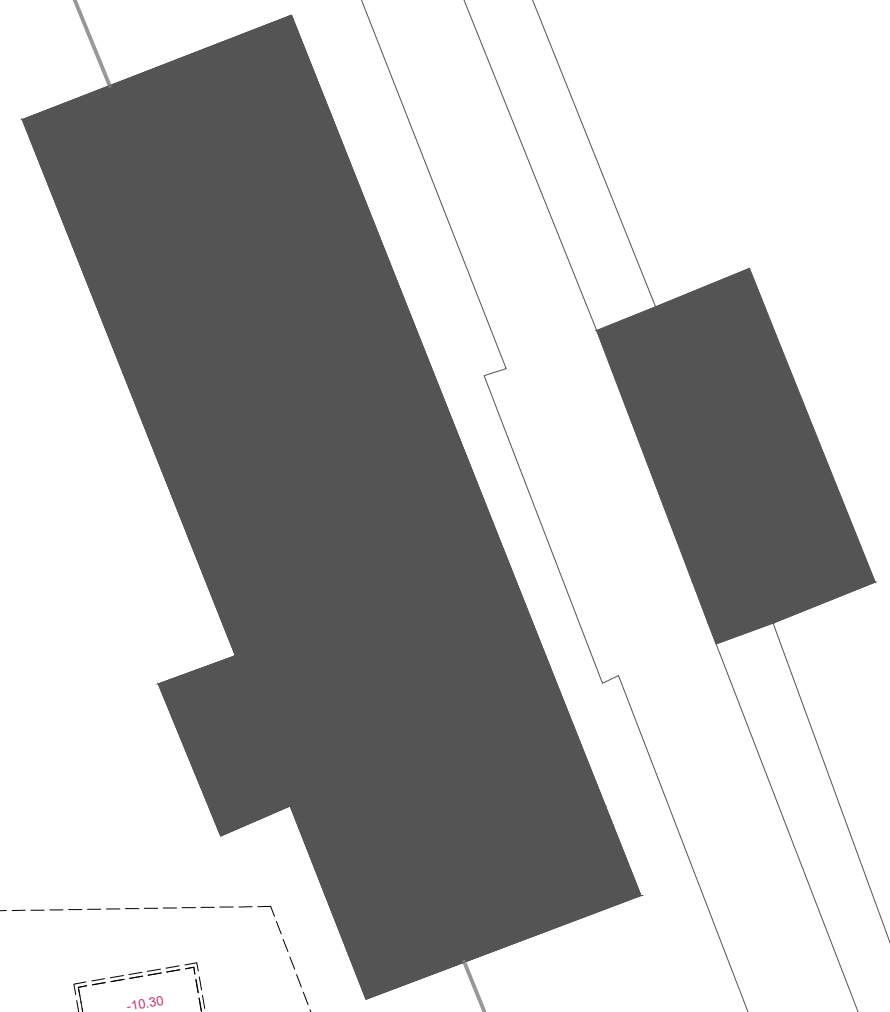
TLOCRT -2
M 1:200

±0.00=15.00 m.n.v.

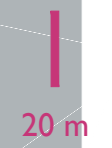

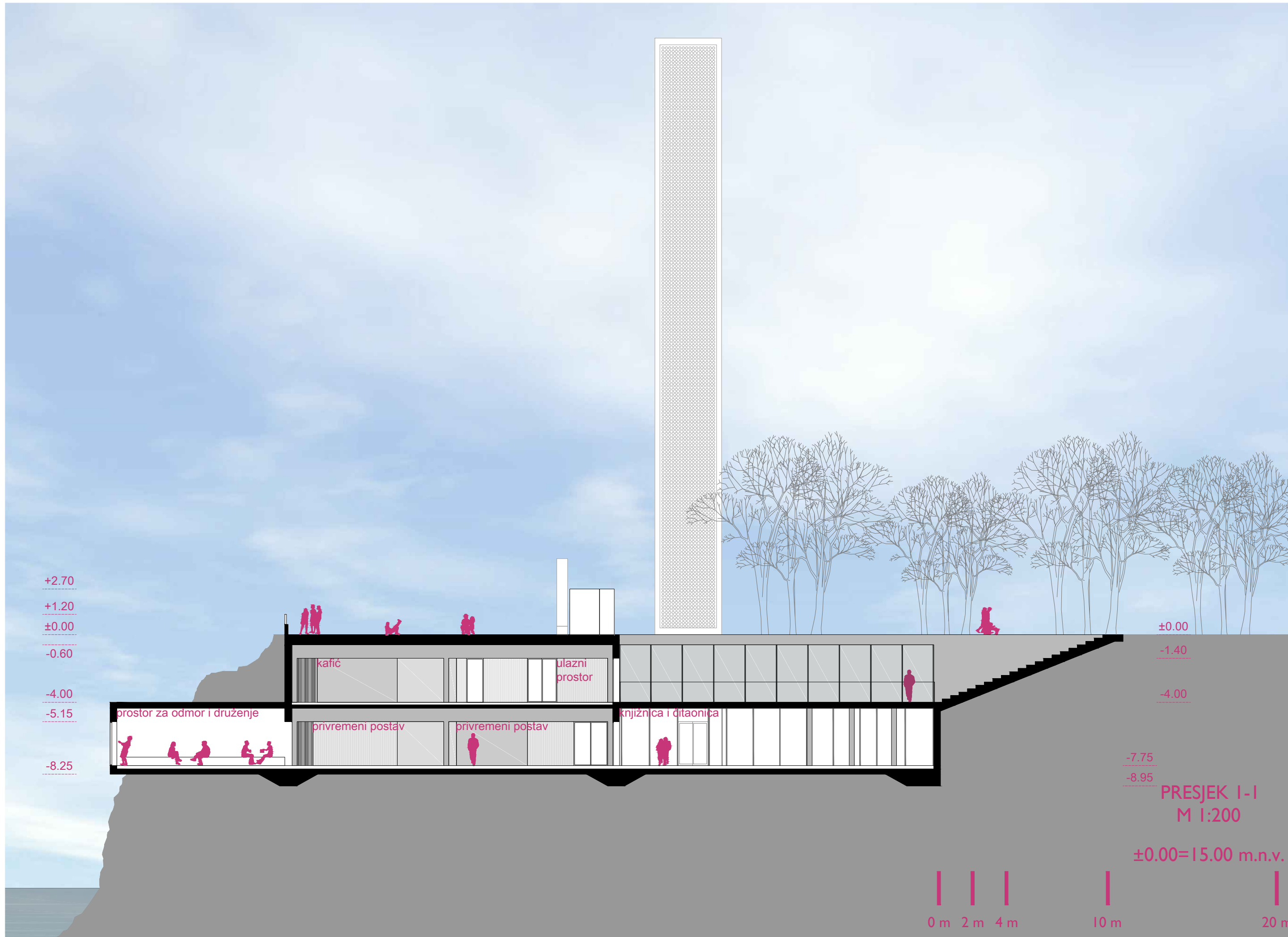
Uvala Bačvice

TLOCRT -3
M 1:200

±0.00 = 15.00 m.n.v.

±0.00
 -0.60
 -4.00
 -4.75
 -7.75
 -8.95

prihvat robe
za skladište

sanitarije

arhiv

glavno skladište

vanjsko dvorište

knjižnica i čitaonica

+2.70
 +1.20
 ±0.00

-4.00
 -4.35
 -7.75
 -8.95

PRESJEK 2-2
 M 1:200

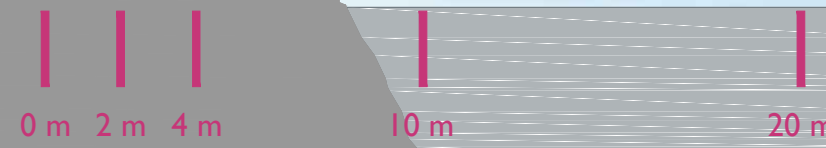
±0.00 = 15.00 m.n.v.

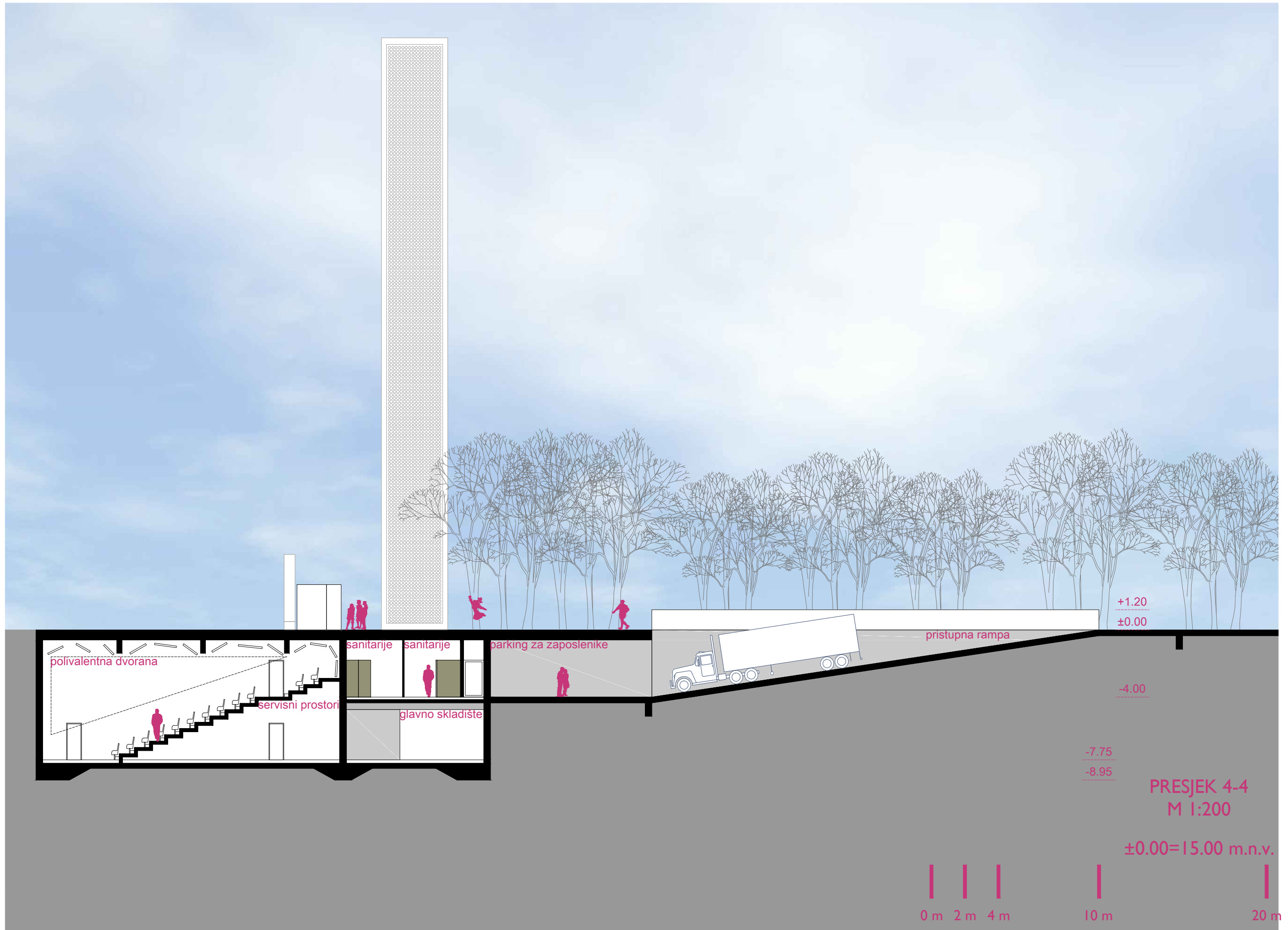

PRESJEK 3-3
M 1:200

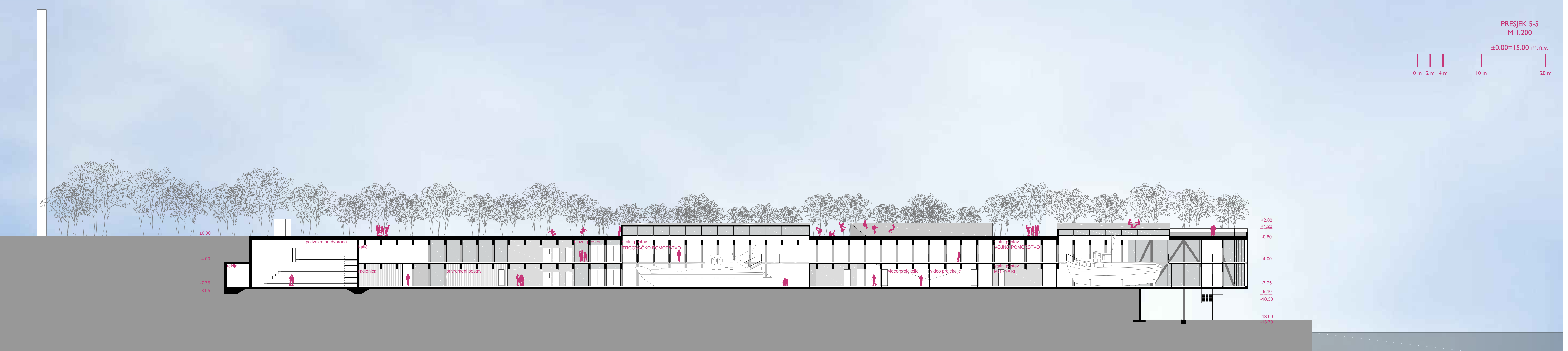
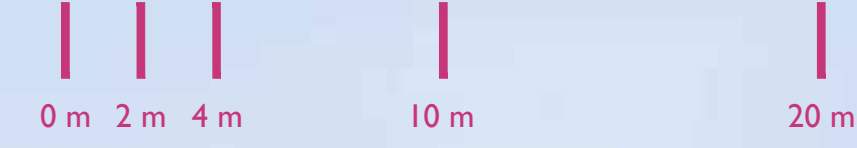
±0.00 = 15.00 m.n.v.

PRESJEK 5-5
M 1:200

±0.00=15.00 m.n.v.

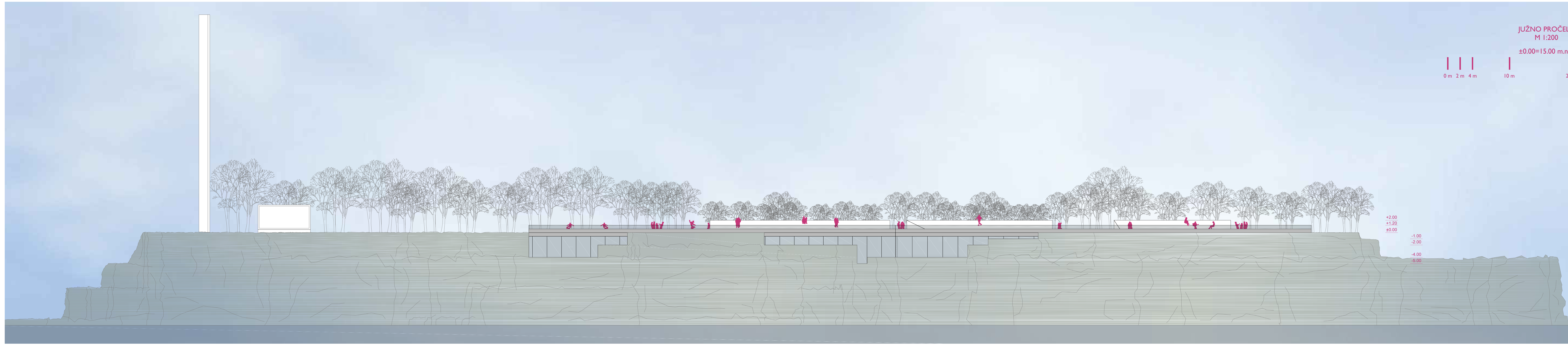

JUŽNO PROČELJE
M 1:200

±0.00=15.00 m.n.v.

+2.00
+1.20
±0.00
-1.00
-2.00
-4.00
-5.00

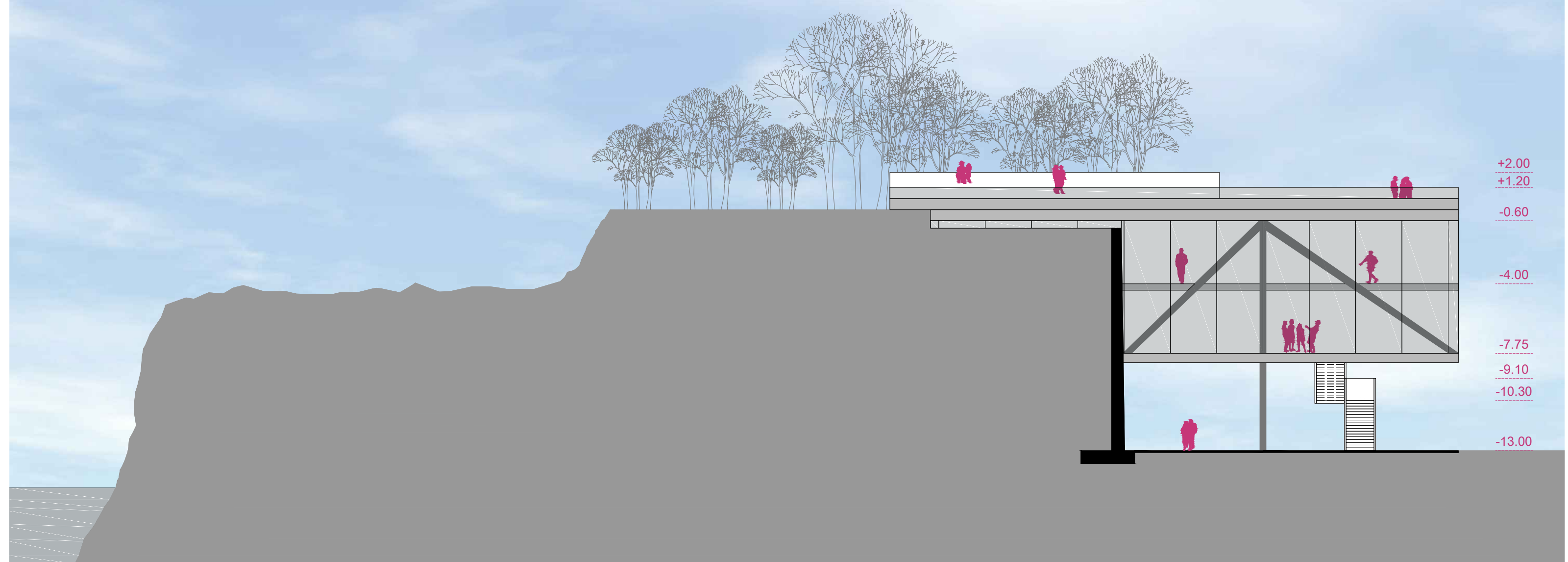
JUGOISTOČNO PROČELJE
M 1:200

±0.00=15.00 m.n.v.

0 m 2 m 4 m

10 m

20 m

+2.00
+1.20
-0.60
-4.00
-7.75
-9.10
-10.30
-13.00

ISKAZ POVRŠINA

STALNI POSTAV

TRGOVAČKO POMORSTVO

- Pomorstvo starog vijeka - 50 m²
- Pomorstvo srednjeg vijeka - 50 m²
- Doba velikih geografskih otkrića - 100 m²
- Suvremeno doba razvoja pomorstva - 120 m²

- Zbirka podvodne arheologije (antičke posude, sidra i amfore) - 100 m²
- Zbirka navigacijske opreme (kompasi i sekstanti) - 100 m²
- Ribarstvo na Jadranu (koraljarstvo, spužvarstvo, tvornice ribljih konzervi) - 80 m²
- Parobrodarstvo (makete parnih brodova, zbirka brodskih strojeva) - 150 m²

Ukupno netto: 750 m²

VOJNO POMORSTVO

- Doba ilirske moći - 40 m²
- Bizant na Jadranu - 40 m²
- Dubrovačka republika - 40 m²
- Bitka kod Lepanta - 40 m²
- Viški boj - 40 m²

- Austro-ugarsko doba do I. svjetskog rata - 150 m²
- I. i 2. svjetski rat - 48 m²
- Hrvatski rat za neovisnost 1991. - 80 m²
- Domovinski rat od 1990. do 1995. - 90 m²
- Priča o torpedu - 81 m²

Ukupno netto: 649 m²

MORNARI

- Velike ekspedicije i podvizi hrvatskih pomoraca - 100 m²
- Doprinos hrvatskih znanstvenika znanostima o moru i pomorstvu - 50 m²
- Hrvatski pomorci i pomorske škole - 100 m²

Ukupno netto: 250 m²

DOKUMENTACIJSKI I OBRAZOVNI CENTAR

- Arhiv (pisma, ugovori, crteži, pomorski dnevnic) - 48 m²
- Zbirka fotografija - 72 m²
- Knjižnica i čitaonica - 160 m²

Ukupno netto: 280 m²

UGOSTITELJSKI I KOMERCIJALNI SADRŽAJI

- Polivalentna dvorana - 216 m²
- Kafić - 416 m²
- Suvenirnica - 80 m²
- Ulazni prostor - 120 m²
- Garderoba - 20 m²
- Info pult - 23 m²

Ukupno netto: 875 m²

UREDSKI I SERVISNI PROSTORI

- Uprava - 27 m²
- Administracija - 27 m²
- Kustos - 27 m²

- Održavanje - 50 m²
- Konzerviranje - 50 m²
- Radionica - 50 m²

- Glavno skladište - 170 m²

Ukupno netto: 401 m²

STALNI POSTAV - BRODOVI

- Parobrod "Bakar" (pramac) - 213 m²
- Desantno jurišni brod "Cetina" - 265 m²
- Patrolni čamac "Streljko" - 140 m²

Ukupno netto: 618 m²

PRIVREMENI POSTAV

- Gostujuće izložbe - 486 m²

Ukupno netto: 486 m²

POMOĆNI PROSTORI

- Sanitarije (M) - 18 m²
- Sanitarije (Ž) - 18 m²
- Spremište - 5 m²
- Spremište - 17 m²
- Kotlovnica - 20 m²

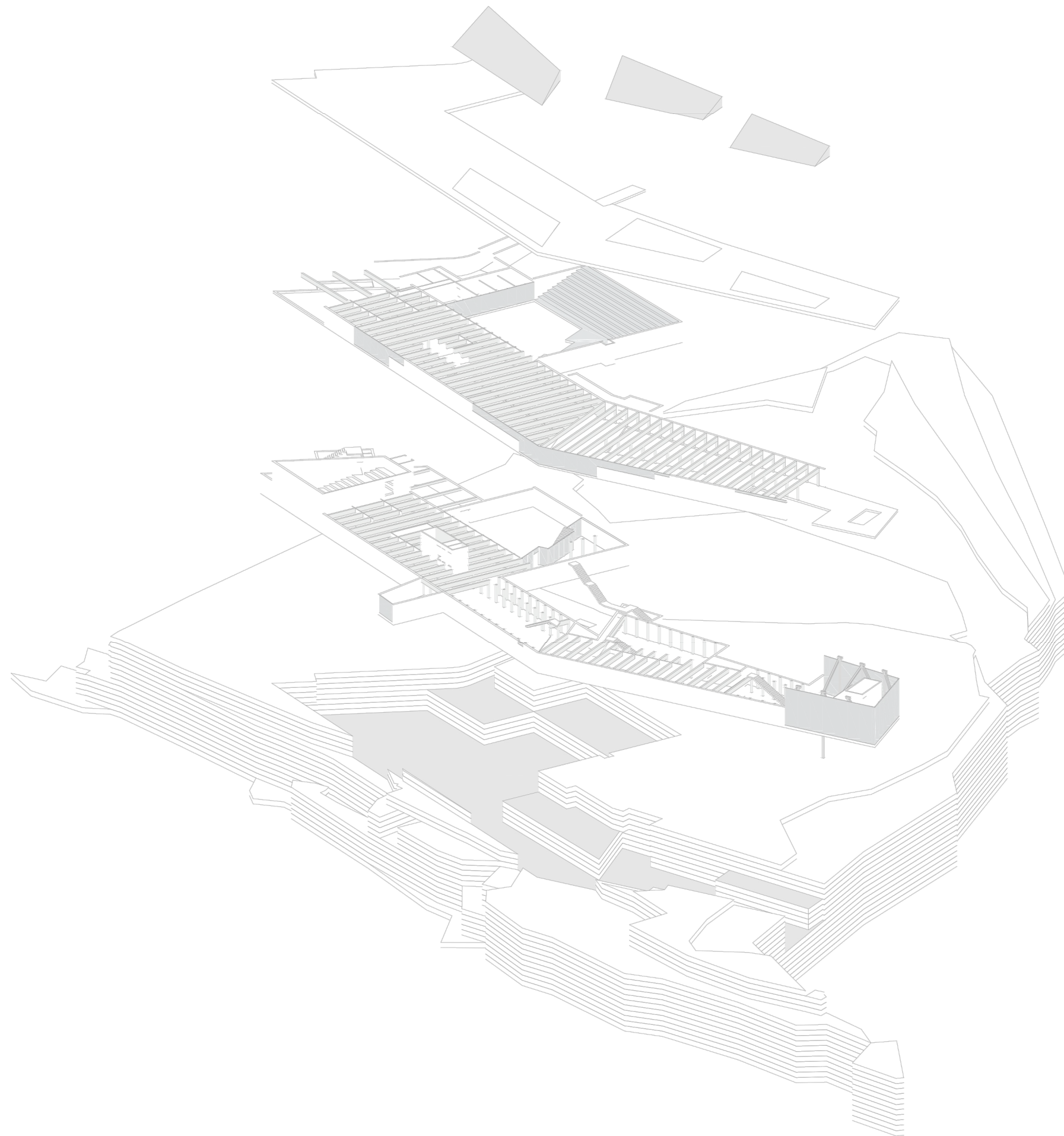
Ukupno netto: 78 m²

KOMUNIKACIJE

- Stubište s liftom - 2x30 m²
- Stubište s liftom - 2x31 m²
- Stubište - 2x43 m²
- Stubište - 2x24 m²

Ukupno netto: 256 m²

Ukupno netto: 4643 m²

ZAHVALA

mentoru Neni Keziću i komentorici Snježani
Perojević na uloženom trudu i vremenu
